

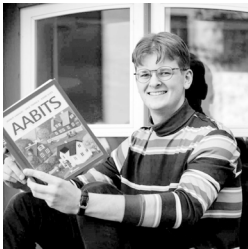
SISUKORD

- 4** **Ann Viisileht** *jaanikuus kell seitse jt luuletusi
- 10** **Ellen Emilie Laaksonen** purangermist jt luuletusi
- 18** **Ly Rebase** Olemise talumatu kohin
- 24** **Herbert Hissör Lammekeyne** *Keset lolli rividrilli
jt luuletusi
- 26** **Jonas Hassen Khemiri** katkendid romaanist „Isaklausel“
- 30** **Marius Roos** *valge koolimaja jt luuletusi
- 34** Sillamäe päevik
- 52** **Sirly-Ann Meriküll** *ma kukun, kukun, kukun
jt luuletusi
- 56** **Tähte Paalaroos** *Ae jt luuletusi
- 60** Välgatus: **Sabina Liselle Ummelas**
- 66** **Gregor Kulla** *mulle meeldib naer mulle meeldib
armastus jt luuletusi
- 74** Vestlusring **Nele Tiidelepa, Heneliis Nottoni, Taavi
Teeveti ja Andreas Kübaraga**
- 84** Prima Vista kõige imelikumad luuletused
- 88** **Tõnn Viik** Hea päev
- 98** **Saara Liis Jöerand Vootele Ruusmaast**
- 104** **Johanna Rannik Sanna Kartaust**
- 112** **Marie Udam Andrus Kasemaast**
- 118** **Eva Kinkar Allar Tanklerist**
- 124** Raamatusoovitused: **Aaro Toomela**

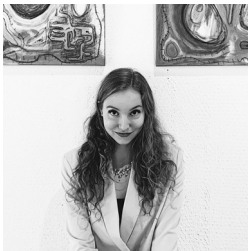
Marius Roos (26):

„Ma olen tegelikult maaliija. Kunstnik. Mõnikord suudavad aga kirjapandud read tekitada midagi muud. Kas enamat või vähemat, see alles selgub.“

Tõnn Viik (20)

õpib Tartus riigiteaduseid ning võitleb tungiga kolida metsa elama.

Helena Tääker (22):

„Olen lõpetanud Eesti Kunstiakadeemia maali eriala bakalaureuseõppe. Armastan maalida, aga ka lõuendi piiridest väljuda, teha installatsioone ja luuletada. Tasakaalu leian joogat praktiseerides ja looduses jalutades.“

Tähte Paalaroos (18):

„Mulle meeldivad hommikud ja pasta, aga Itaalias oli hirmus. Vahepeal kaotan usu maailmasse, vahepeal leian selle.“

Ann Viisileht (31):

„kirjutada võib: võlvkäikudes“

Saara Hanna Mildeberg (30):

„linnakoer“

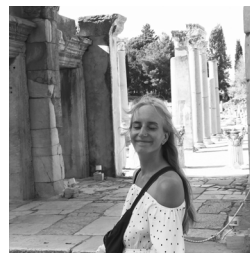
Gregor Kulla (22)

on multimeedia-kunstnik.

Ellen Emilie Laaksonen (18),

loe lühiintervjuud lk 17.

Sirly-Ann Meriküll (26):

„Meeldib: reisida, kogeda, kirjutada, luua ja hoolitseda oma 70 toataime eest. Hetkel vist kõik. Ahjaa, maailm tuleb ka ära päästa. Äkki homme.“

Herbert Hissör Lammekyne (29):

„Helin, mis mu rinda matab, algab alati E-tähega, aga pole hullu, võidurelvas-tun ja surun sõrmed kõrva. Ülehomme on oodata vastulööki.“

Sabina Liselle Ummelas (21):

„ajan köögis sipelgaid taga“

Ly Rebase (28):

„Ma olen tänulik.“

Marie Udam (30):

„Igapäevaselt töotan eesti keele ja kirjan-duse õpetajana, nii et loen palju kohustus-likku kirjandust. Kuna muuks lugemiseks jääb vähe aega, siis eelistan luuletusi.“

Anni Ansper (27):

„Olen paadunud siseturist ja halb enesetutvustaja.“

Romy Nõulik (21):

Pallase meediatudeng ning illustratsiooni ja kollaaži armastav kunstnik @looja__.

Johanna Rannik (22)

proovis end ümber kasvatada, ent huvitub hinge rõõmuks ja kalli maitse meelehärmiks siiski üksnes pehme-test teemadest nagu kultuur ja sotsiaalne õiglus.

Hildegard Reimann (22):

„Armastan sageli kummalistes kohtades uitamas käia ning pahatihti kipun seal-juures kaotsi minema. Muuhulgas olen isehakanud spetsialist vene kommade alal.“

Saara Liis Jõerand (23)

teeb järjest suuremaid sõnu, kuigi armastab väikseid.

Saara Lotta Linno (23):

„kõrgharitud potsataja“

Jonas Hassen Khemiri (43)

on rootsi romaani- ja näitekirjanik, kelle teostes paistab silma erk sotsiaalne närv. Romaan „Isaklausel“ (2018) avab eri vaatenurkadest kolme põlvkonna keerukat lugu, mille keskmes olev kokkulepe, isaklausel, sunnib vaagima armastuse ja kohustuse vahelkorda perekondlikes suhetes.

Eva Kinkar (30):

„kas kõigil on 2022. aastal igasugune keskendumisvõime aknast lendu läinud? asking for a friend“

Grete Liis Titma (18):

„Õpin Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumis. Rootsi keelt olen õppinud selle kaudu, et juba väiksest saadik olen iga oma suve Rootsis veetnud. Lisaks mängin korvpalli.“

jaanikuus kell seitse
on päev juba nii väga kõrgel
vanades kolhoosi õunaaedades
niidetud külakeskustes
igavesti külmade
14. sajandi kirikute akendes
ja kuumutab
meie poe ees istuvate meeste
niigi päevitunud nägusid:

see aegki siin
on millegi eelne
me oleme
millegi eelses ajas
ja pärast seda, kunagi
me saame öelda:
praegu ei ole enam
nii nagu oli enne.

sa kummitad mind
läbi kahekümnnendate
ja me lebame näljastena õunapuude all
enne kui läheme
oma ideede eest sõdima

mäletan iga puud
kus me tulikuumalt
olime

kui sa istud mõnel soojal õhtul
käed rüpes, sirelid vaasis
oma kleepuva köögilaua taga
enne seda kui sa ei kavatse hakata tegema tööd ja näed
keegi äkitselt seisatab tänaval
keegi äkitselt vaatab
su korteri akendest sisse
aguliakendest sisse
sel juhul sa võiksid teada ta ei
uudista sinu järele
ta vaatab inimesi kes sealsamas kunagi elasid
vaatab sinust täiesti läbi
vaatab nende varjudesse
sisse pidudesse ja vaiksetesse
kodustesse õhtutesse
ja teistesse kordadesse kui oldi koos
ja viskab ka ise mänguhoos
katki mõne pudeli
lõhkumisejoovastusest.

tõid plankude vahelt peotäie võililli
praadisime leiba
pärast läksid köögitrepist alla
ja ma ütlesin
*vaya con dios*¹

¹ „jää jumalaga“ (hisp)

tulevaste

täna esimest korda
me magasime koos

panime ukse tubade vahelt kinni
ja heitsime kõrvuti lebama
teine teisesse voodisse

veel ei puutunud

sulle kingitud raamatute vahele
ma ei pannud midagi
ei ühtki kuivatatud lille, osja
eostaime meie jalutuskäikudest
ei märkinud midagi ära
ei kirjutanud pliiatsiga
täendusliku numbriga leheküljele
ei jooninud alla sõnu
mis võiksid midagi öelda
kui mina ise ei saa

kõik mu väljajätud
pidid tähendama kõikmõeldavat

sest kõik mis sa mulle üldse andnud oled
olen ma jätnud alles

käsi on vee all hele
õhtutaeva all
ja puude varjude all

kui mind enam ei ole,
ujun ma ikka selles jões
kõnnin ma ikka mööda kärestikke
istun ma ikka
mahalangenud puudel
selle jõe kohal.

panen vesikuppude lehti
endale õlakuteks
lükkan vett vaikselt
suudme, mere ja lahe poole

silmapilgutuse hetkel
võid mind näha
enda elu taustal, olen
leppades veele pudenemas
ja luha-angervaksas
minu ujumine, jääb
sinu piltidele
sest ma olin enne.

ja käsi jääb vee alla
ja puuvari, sellele
õhtutaevas

õhtu langeb õlgadele

õhtu langeb õlgadele
langeb jahedalt
pärast kuuma päeva

kirsipuu vari langeb
värskele päevitusele
jahutab
paljastele õlgadele
peale
käsivartele
külmal

jahe õhtu langeb
öö kuma eel
ihu ihu haaval
õhetab, tulekust
ploomileht, seljale

kuu
sa hõõgud maja tagant
mulle vastu
õhtu, langed
õlgadele

purangermist

olemluse sisemaailma syybinud
 puritaan
 jõuab oma olemusega tupikusse.
 ta vaikib.
 esimest korda
 karjub.
 ängistuse palavik on ta endasse mässinud,
 aga ta lõkendab edasi.

avangardist
 vahib alt yles
 ja muheleb.

kraanaputkast
 sülitab neile alla
 taxidermist.

tantsisklen tuulistel laamadel
 extaasis,
 purupurjus iseenda aariast.
 ta vahib mind ylevalt,
 vaatab.
 keerubid tiirlevad mu ees
 ja pärivad mult saatust.
 kõik tahavad teada, kes olen,
 kust tulen.
 ulbin laaval
 kesk piiritut
 kaheldavate korjuste saaki.
 lakun oma haava
 pärast läbikukkund atendaati.
 kysimustele ei vasta ma,
 sest millex kulutada energiat,
 kui soovid põletavad häbi
 ja x-ide rodu symfooniast
 on kõigest kuulda läbi?

lgp ylemkomitee,
millex t e i e meile veel?
istute nii kõrgilt, kalgilt
Narva mnt kohvikus.
ees on alustass ja pabeross
ning pyxitaskus kviitung.
Balti jaamas juba oodataxe,
seal on express,
kohe viivu.

aina lakute paberit
ja muhelete.
oma bürokraatia hunnikus siginete.
teadke vaid,
et meil teid tegelikult
vaja pole.
sestap seegi läkitus siin sõnumina
on teile, härrased, vaid silmapete.

nii on.

tal peas on punane loor
ja aina matsutab ta ikka sedasama
hambaopi õmbluste niidiotsa.
keelega aina kompab ta seda
kokkukasvamise tagajärjekohta.
valvsaid pilke heidab ta sinna nurka,
kus sätendab
hele-heleroheline silt.
sest alati tuleb valmis olla,
tunnetada ohtu,
mis tabada võib tyhjast
ka sind.

nagu ikka
istub ta selg nurgas
ja püdleb inimesi,
on flanöör.
kell tixub-tixub kõvasti
ta käe äärel.
ning varsti etteaste vast lõpetab
see järjekordne
lavalaudu määriv
purupurjus
žonglöö.

lavalaudadel paistendav projektor
 kumab palgete vaibudes
 must
 läbi.
 siinsamas mu kõrval istub
 must
 karvatuustix taandatud puudlinäss.
 etendus on algust teinud omadega
 juba seitseteistkymmend minutit.
 projektorikumas on palav
 ja närune olek.
 vaagun kaleidoskoopiliste nähtuste piirimaal
 ja tunnetan peni
 ilast keelt.
 dispoolsuse mina
 varjust
 vaatab välja
 varsti.
 tema ääred on krõbedad,
 sest ebaviisakas
 on olla

 poolik.

kiviklibuvirinate keskel
 ootab uudset algust taaskord
 kivi
 alge.
 algsest seemnest söönux saanuna
 saab ta lõpux hakata
 iseennast synnitama.
 nyidsest temast saanud virin
 haakub teiste keskel
 ning ta osax taas on suurest nirinast.
 Niriiniasse minekust
 nad kõik koos nyid
 unistavad.
 ja kyll keegi neid varsti kangutama hakkab,
 selles pole kahtlustki.
 nad on vakka.

helkurite heljuvad varjud on
 kui silmapiiri orientiiri postid.
 sellesinase kaamose taustal
 muutub kybemerybemik kybemex.
 klaasistunud pilkudena taamal
 saadab aportiid suund.
 kaugenev kaugmik
 ja murenev mure
 pole enam olulised.
 olen jõudnud Andridruutiasse.

Ellen Emilie Laaksonen (18)

Su luules tegutsevad kummalised tegelased ja juhtub kummalisi asju. Mis toimub?

Arvan, et toimub lihtsalt minu mõttemaailma ümbertõlkimine luulekeelde. Mul on alati kergem olnud väljendada oma mõtteid sümbolite abil ning puust ja punaseks ettekirjutamise stiil on mulle alati kuidagi vastumeelt olnud. Arvan, et ma pole veel võib-olla piisavalt kogenud sõnasepp, et suudaksin lihtsate ja väheste sõnadega oma mõtteid edastada. Sümbolitena on mulle kõige hõlpsam kasutada minu enda väljamõeldud tegelasi või sündmusi, mis seostuvad mul teatud sõnade ja fraasidega just kirjutamise hetkel.

Tegeled ka visuaalkunstiga. Millised sarnasused ja erinevused on sinu jaoks visuaali ja sõnaga loomisel? Kas luuletus ilmutab end enne kirjapanekut nii, et on ainult üleskirjutamise vaev, või sünnib tekst kirjutamisprotsessis?

Kujutava kunstiga olen rohkem sina peal. Tõsisemalt hakkasin sõnaga looma alles paar aastat tagasi. Sellepärast avan visuaalkunsti kaudu ka komplekssemaid teemasid, mida ma sõnadesse panna veel ei oska. Samuti saan kirjutades need uitmõtted ja ideed läbi proovida, mille kujutava kunsti kaudu maailma toomine tundub veel liiga suure ettevõtmisena. (Viimasel ajal tegelen peamiselt suurte skulptuuridega, mille teostamine on aja- ning ressursimahukas protsess.) Need kaks loomekeelt täiustavad teineteist ning tasakaalustavad minu ideedest kubisevat aju.

Mulle ei meeldi oma luuleridu kaua perfektseks lihvida. Paaril korral, kui olen üritanud tabada just õiget rütmi, riimi ja/või ideed, siis on lõpptulemuseks olnud üsna kuiv ning igav, vormi ning sisu raamidesse kinni jäänud luuletus. Algselt kirjapandut ma väga ei muuda.

Ehk jagad meiega mõnd kunstikogemust, mis sind hiljuti puudutas?

Märkan end tihti meenutamas eelmise aasta EKKMi näitusi. Cloe Jancise videoinstallatsioon „Osaks saama“ suviselt näituselt „Kaugete meelte kuma“ vajutas end sügavale mu alateadvusse. Üldse kogu Jancise looming on mind tugevalt mõjutanud ning inspireerinud. Ta lahkab oma teostes imetusväärselt selgelt ja tabavalt näiteks inimese füüsilise kehaga kaasnevaid tabusid. Samuti olen alati olnud sisse võetud Edith Karlsoni ja Eike Epliku loomingust. Edith Karlsoni näitus „Süütuse tagasitulek“ EKKMis sügisel 2021 oli meelikõitev kogemus ning Eike Epliku imeliste skulptuuridega kohtusin viimati märtsis Tallinna Kunstihoone galeriis näitusel „Pikipiirijooksja, rotipüüdja ja müüriladuja“. Nende kolme eesti naiskunstniku loomingul tasub kindlasti pilk peal hoida. Soe soovitus.

Olemise talumatu kohin

Ly Rebase

Me sõitsime autoga sihitult mööda öist Tartut ringi. Öine autosõit on olnud alati üks minu lemmikuid ajaviiteid. Aeg jääb kuidagi seisma, selles hetkes oleme ainult mina ja sõbranna, ja mingisugune loll muusika, mis raadios mängib. Autos on teistsugune aeg-ruum, teised reeglid, teised mõtted. Liminaalne kogemus. Sõbranna nuttis ja mina tundsin suurt tühjust enda sees. Seda tühjust, mis oli saatnud mind juba nõnda kaua, et vahel oli raske endale meelde tuletada, et enne seda tühjust oli veel olnud miski muu. Mingisugune inimene, kes tegi ja oli ja nägi olemisel mingisugust mõtet. Mulle on alati tundunud kummaline see lõhe, mille depressioon tekitab mineviku- ja olevikumina vahele. Inimene muutub, ta ei tunne enam ära seda, kes oli varem, ja see kes ta on nüüd, on samuti võõras. Ütlesin sõbrannale, et võin meid sodiks sõita. Ta leidis, et see on hea mõte. Ja siis mõtlesin oma sõbra sõnadele, et sellises hetkes, kus sa ei karda enam surra, saad sa hakata päriselt elama, see on see koht, kus võib elu saavutada täiuslikkuse, sest kui sa ei karda surra, siis ei karda sa enam elada ka. Või midagi taolist. Võib-olla ta ütles midagi muud, aga see on see, mida ma mäletan. Võib-olla kuulsin ma seda üldse kusagilt mujalt. Kõik asjad on nagunii peas segamini, mõtted tulevad ja lähevad – mälupildid, kellegi

sõnad, kohad ja inimesed, kes on minu jaoks ammu kadunud, segunevad. Vahel on tunne, et ma mäletan midagi, aga selgub, et see on üldse kellegi teise mälestus. Ja mõnda asja, mida minust mäletatakse, ei mäleta mina üldse, nagu oleks end mäluauku joonud. Ma olen seda üks kord elus teinud. Aga minu meelest pole see vist ikkagi õige, sest see hirm, see mõte, ükskõik, kui mõttetu ta ka ei oleks, paneb mind elama, sunnib otsima kogemusi. See tähendab, minu meelest on võimalik surma mitte karta – seda isegi ihata –, ilma et see elu sugugi paremaks teeks, ilma, et tekiks hommikul seda tunnet, et täna on sinu elu parim päev. See ongi depressioon, eks ole. Aga võib-olla peabki kuskil käima ära see plõks, kus sa saad aru, et nüüd on ükskõik. Elan nii, nagu tahan. Nagu Eckhart Tolle või midagi. Aga selleks peab ikkagi olema mingisugune tahe, kasvõi kunstlik. Lähed mõnele enese-efektiivsus-koolitusele. Tahad täiega elada. Prügi tekitada, autoga sõita, suitsetada, naabreid terroriseerida, kindlasti reisida, sul on kodus seinal see kaart, kus sa värvid ära need riigid, kus sa käinud oled, hullult tahad karjääriredelil tõusta äkki, mina ei tea. Sõitsime Turu tänaval, autosid oli vähe, oli õhtu, mingisuguse argipäeva õhtu, linn oli tühi. Mulle meeldis see tühi linn. Kui koroona tuli, suri linn täiesti välja ning Tartus jalutades tundus, et olen ainuke ellujäänud inimene planeedil, see oli päris äge tunne. Kuigi tegelikult, kui see päriselt nii oleks, oleks muidugi hirmus. Sõbranna rääkis ja rääkis, tal oli palju mõtteid, palju kahtlusi. Mina teadsin muidugi juba ammu, et nad peavad lahku minema, siin ei olnud mingisugust küsimustki, aga temale seda selgeks teha oli põhimõtteliselt võimatu – kõige olulisem asi maailmas on lootus, kui see ära võtta, variseb kõik kokku. Ma ise olen ka suur ülemõtleja, mulle meeldib luua peas mingisuguseid teooriaid, leida põhjuseid, seoseid, luua tähendus kannatusele, ilule, aga enamasti ma panen oma mõtetega täiesti puusse. Sellepärast on hea, kui on keegi, kellega saab neid mõtteid jagada. Kui ma noorem olin, siis ma kartsin, mulle tundus alati, et ma jagan liiga palju, räägin liiga palju, ja pärast ei jää minust enam midagi järele. Nüüd mulle tundub, et on ikkagi hea. Räägin ja teine ütleb mulle, mida tema arvab, ja keegi kolmas ütleb midagi muud – sellepärast tasub rääkida palju ja paljudele. Kõigil, kellega kokku puutun, on niivõrd erinevad arusaamad, et lõpuks olen veel rohkem segaduses kui enne. Kuigi tegelikult ma teisi nagunii ei kuula, otsustan ise ja teen valesid valikuid. Aga

vähemalt ei jää oma mõtetega üksi. Ja see lähedus, see kummaline tore lähedus, mis tekib kahe inimese vahel, kes sõidavad autoga mööda tühja linna ringi. Peatusin Magaziini parklas, automootor käis, mõlemad vaikusime, ei öelnud sõnagi, ainult raadio mängis, nii tasa, et sedagi polnud peaaegu kuulda. Taevas oli pime, väljas oli külm ja röske, vist pidi sadama hakkama. Viimastel päevadel ainult sadas ja sadas, nii raske oli niimoodi, ei saanud jalutada. Sügis oli aeglaselt talveks üle minemas, kõik oli muutumas üheks pimedaks päevaks, kuigi alles oli olnud suvi, see oli justkui alles ja samas nii ammu, sest vahele oli jäänud mingisugune auk. Minu sisse oli vahepeal auk tekkinud. Suvel olin keetnud ise maasikamoosi, ostsin siitsamast Magaziinist endale purke, hästi palav suvi oli, moos läks aia taha, aga tegemise rõõm oli suur. Sõbranna rääkis, et alguses oli kõik nii ilus, ta ei saanud aru, mis varesti läks. Kuhu ja miks kaob armastus? Ma kuulasin teda, kuigi mõtted läksid ikka selle ühe inimese peale, kellest ma ei tohtinud mõelda, sõbrad ei lubanud vist, ma ise ka ei tahtnud, aga mida sa teed, kui sa igatsed kedagi, aga sa ei saa, ei tohi temaga enam suhelda. Vaatasin aknast välja, seda tuledes helkivat linna, ja mõtlesin, kuidas ma enam ikka üldse ei jaks. Kuigi tol hetkel ei olnud elul justkui midagi viga, niimoodi sõbrannaga ringi sõites, lihtsalt kulgedes, aega surnuks lüües, oodates midagi, kedagi, mitte midagi. Aga see hetk on ainult viiv, ikka tuleb uus hommik, uus eksistentsiaalne kriis, jälle tuleb leida viise, kuidas oma päevi täita. Käia sihitult ringi, sõita autoga, rongiga, trammiga, ühelt peolt teisele, põletada aega, põletada iseennast. Ütlesin sõbrannale, et tahaksin veini juua. Tahan end jälle purju juua, sest mida mul kaotada on, kui kõik on nagunii kadunud. Me sõitsime tagasi Annelinna, üle Ihaste silla, mulle meeldib sellel sillal sõita, alati on meeldinud, see on nii pikk sild ja seal saab kiiresti sõita. Kunagi jooksin selle silla peal murtud südamega ja kuulasin Birdyt. Ma pole enam ammu see inimene, ei jookse ja kuulan nüüd mingit halba raadiot. Sõbranna oli ärev, tahtis koju minna ja vaadata, kas abikaasa on kodus, mina tahtsin koju minna, võtta veini ja juua end korralikult purju. Isa oli mulle kunagi kinkinud ühe pudeli millegi eest, kuigi ma ei tohtinud siis veini juua. Ikka veel ei tohiks. Alguses ma pidasin sellest lubadusest kinni, tähendab, et ei joonud enam õhtuti kohvi, ei tarbinud üldse alkoholi, lootsin, et siis saan lõpuks magada. Kohvi mitte joomine oli kõige raskem, ma olin alati

harjunud, et tass on ees ja tühjad tassid kogunevad põrandale, laudadele, kraanikaussi, ainult tasse oli mul vähe, sellepärast ma pidin ikka neid pesema ka. Üldse ei meeldi nõude pesemine, see tekitab lihtsalt suurt ahastust. Aga mitte mingisugust kasu sellest polnud, magada ikka ei saanud. Juba kuude kaupa ei maganud. Tuli meelde, mille eest ta selle veini oli mulle kinkinud – ma olin aidanud tal trossi otsas autot vedada. See oli üks varajane hommik. Pühapäev. Pidi olema veel september, enne seda, kui mul kõrvus vilisema hakkas. Linn oli täiesti tühi ja vaikne. Päike paistis kaunitult. Kas lehed kollased olid, seda ma ei tea, küllap ikka olid, sest oli septembri lõpp. Külm pidi olema, sellepärast sõitsingi autobussiga, sest seal oli soojem, esimest korda sõitsin. Tegelikult valetan, teist korda. Hommikud olid siis ikka ääretult rasked, auto vedamine oli vähemalt mingisugune kasulik tegevus. Peatusin sõbranna maja ees, ta käis kodust läbi ja veendus, et seal kedagi pole. Tuli tagasi, oli pettunud. Ma teadsin, et seda meest seal pole, miks peakski olema. Nad läksid lahku. Juba mingi kümnendat korda. Vähemalt. Sellepärast mul ongi raske neid lahkuminekuid tõsiselt võtta, sest järgmisel päeval on tavaliselt asjad jälle korras. See tähendab muidugi, et asjad pole korras, aga nad on ikkagi koos, elavad koos, kuigi meest pole kunagi kodus, istub garaažis, selline tüüpiline abielu vist. Minul kõrvus viliseb ja abikaasat pole. Isegi sellist, kes kunagi kodus poleks, või kellega saaks kümme korda lahku minna. Ma tahaksin elus hästi palju abielluda. Ja tahaksin iga kord võtta uue nime ja avaldada selle nimega ühe raamatu, mida keegi ei loeks. Seda isegi ei trükitaks. Samas võiks eesnime ka ära vahetada. Sõbrad arvaks, et mul on jälle uus pseudonüüm. Kümme korda lahku minna, kümme korda abielluda. Sõitsime edasi, muusika mängis vaikselt, sõbranna värises. Ütlesin, et läheme minu poole, võtame veini. Sõitsime mööda tühja Tartut, kojamehed töötasid häälekalt ja pühkisid ära lõputut vett, mis taevast alla kallas. Peatasin auto viiekordse paneelika ees, kus asus mu kodu, olin nüüd juba mõnda aega seal elanud, kena kant, rattaparkla, kesklinnale päris lähedal, saab kümne minutiga raamatukogusse kõndida, sealt laenatud raamatud ära kaotada, ja siis hullumeelset viivist maksta. Kortoris valitses korralik kaos, aga see-eest olid naabrid vaiksed. See oli küll midagi uut. Ma ei julgenud seal korteris enam elada, sest sinna olid kolinud uued naabrid, kes armastasid valjult muusikat kuulata. Tõenäoliselt polnud see isegi vali, vaid

mul on hüperakuusia, ülitundlikkus helide suhtes, juba väikesest peale, sain just hiljuti arsti käest teada, arst ütles visiidi ajal „fuuuuuck“ ja see oli minu meelest väga ilus, et ta nii ütles. Elus tuleb leida ilusaid asju. Tõstsin diivanilt asjad natukene eemale, seal olid puhtad sokid ja teksad ja raamatud, mingisugune positiivse psühholoogia raamat ja üks vanaema antud Salvesti püreesupp, vanaemale meeldib Salvesti poest kogu aeg odavalt asju osta. Küsisin sõbrannalt, et kas ta suppi ei taha, ta ei tahtnud, istus diivanile, sellese väikesesse auku, mis ma talle sinna tekitasin. Mina istusin voodile ja hakkasin sööma pähkleid, mida ma laua pealt leidsin. Seal istudes hakkas päris palav, mul oli jope seljas, suur paks sall kaela ümber ja saapad jalas, neid ma ära ei võtnud. Sõbranna kirjutas midagi telefonis, kogus informatsiooni oma tulevase eksabikaasa asukoha kohta. Ta oli väga ilus, kenad peenikesed sõrmed ja pikad küüned, selline *femme fatale*, mina sõin vasaku käega pähkleid ja paremat hoidsin kaelal, surusin seda vastu veeni, nii et veri jäi seisma. Korra oli ühes kõrvas vaikus, aga kui sõrme tõstsin, hakkas jälle kohisema. Niimoodi sõbrannaga oli päris tore, ei pidanud üksi olema. Kui ma olin noorem, siis ma tahtsin kogu aeg üksi olla, ma ei tea, miks, võib-olla mulle meeldis mingisugust kontrolli omada, olin ebakindel. Või siis just vastupidi olin oma üksinduses tugev, teised vajasid seltsi, mina mitte. Seda ma ei tea, kas tugevus on oskus olla üksi või on tugevus oskus olla kellegagi koos. Ja kas sel on lõpuks mingit vahet. Sõbranna läheb lahku ja siis jälle kokku tagasi. Kardab, et mis siis saab, kui nad lahutavad. Ma pean tunnistama, et mulle natukene meeldivad sellised düsfunktsionaalsed suhted. Minul selliseid pole olnud, seda on põnev kõrvalt vaadata, kuigi ilmselt pole seal sees hea olla. Usun, et nad lõpuks lahutavad küll. Kes seda teab, et kuna. Ja äkki mina ka abiellun ja lahutan kunagi. Kas see poleks mitte põnev ajaviide. Tundub huvitavam kui pähklite söömine. Kuigi eks abielus tuleb ka seda ette. Või siis ma jälle idealiseerin. Mul on kleit juba olemas.

Herbert Hissör Lammekyne

Keset lolli rividrilli
korjan võsast sinililli.
Täna olen vait, ei pilli.
Tapan ära imbetsillid.

Oled viimasel ajal vist olnud
veidi tobe ja destruktiivne –
pole õieti maganud välja
ega söönud d-vitamiine,
oled kuu aega kinni sa hinge
hoidnud, kardinaid päikese ees,
oled pununud tihedaks pingeid
oma lollaka peakolu sees.

Ja ei teagi, mis millest on sündind,
et kas sinul on süü või siis teistel,
ei teagi, kas kunagi küündid
olema endine elumeister,
aga tõenäosus küllalki suur on,
et läbi saab iga epohh
ja lõppude lõpuks on tegelt
üpris küllaltki üsnagi pohh.

Sõrmenukkide ragina saatel,
kõrvaklappides maitsekas müra,
astungi taas mööda maanteed
ja sihtpunktiks on mul vist – ära.

Horisont päikeses sulab
ja hägustub kõige piirjoon.
Ma polegi multika-Dora
ja see pole ekspeditsioon.

Varakevadis
petliksooja õhku
imbund üleöö on
tuttavlikke lõhnu:
lumesulavesi,
läbimärjad sokid,
talvemütsi küüsisist
põgenenud lokid,
tühjalt tuule võimus
kõlkuv pesunöör,
rännutsirkusest
maha jäänd žonglöö.

Isaklausel

Jonas Hassen Khemiri

romaanikatkendid

rootsi keelest Grete Liis Titma

Vanaisa, kes on isa, on tagasi maal, kust ta ei ole kunagi lahkunud. Ta seisab passikontrolli järjekorras. Kui politseinik peaks klaasist akna tagant kahtlustavaid küsimusi esitama, jääb vanaisa, kes on ka isa, rahulikuks. Ta ei ütle politseinikule *sig*a. Ta ei küsi, kas ta ostis oma politseivormi postimüügikataloogist. Ta hoopis naeratab ja esitab oma passi ning tuletab politseile meelde, et ta on selle maa kodanik ega ole olnud ära rohkem kui kuus kuud. Miks? Sellepärast, et siin elab tema perekond. Tema armastatud lapsed. Fantastilised lapselapsed. Pettumuse valmistanud eksnaine. Ta ei viibiks reisil kunagi kauem kui kuus kuud. Kuus kuud on maksimum. Tavaliselt on ta ära viis kuud ja kolmkümmend päeva, vahel viis kuud ja kaksikümmend seitse päeva.

Järjekord liigub edasi. Vanaisal, kes on isa, on kaks last. Mitte kolm. Üks poeg. Üks tütar. Ta armastab neid mõlemaid. Eriti tüdart. Inimesed ütlevad, et lapsed on isa moodi, aga isa ise ei näe mingit sarnasust. Neil on ema kasv, ema jonnakus ja ema nina. Nad on tegelikult mõlemad väikesed või õieti üsna suured koopiad oma emast, eriti poeg. Poeg on nii ema moodi, et isal, kes on vanaisa, tekib vahel, isegi päris tihti, tahtmine temaga

päid kokku puksida. Ta ei tee seda kunagi. Loomulikult mitte. Ta hoiab end vaos. Ta on elanud sellel maal piisavalt kaua, et teada, et tunded on halvad. Tundeid tuleb hoida väikestes lahtrites, eriti hea, kui tähestikujärjekorras, ja mitte välja lasta enne, kui juhised ja joonised on käepärast, kui spetsialistid on kohal ja riigiasutuse inspektorid saavad võtta vastutuse selle eest, mida tunded teha võivad.

Järjekord on toppama jäänud. Keegi ei saa kurjaks. Keegi ei tõsta häält. Keegi ei trügi. Inimesed ainult pöörivad silmi ja ohivad. Vanaisa teeb samamoodi. Ta meenutab aega, kui ta oli isa. Laste sünnipäevad ja päikesereisid, džuudotrennid ja kõhugripid, klaveritunnid ja lõpuaktused. Talle meenub pajalapp, mille tema tütar, või vahest poeg, tööõpetusetunnis tegi, peale tikitud sõnad *maailma parim isa*. Ta oli fantastiline isa. Ta on fantastiline vanaisa. Kes iganes midagi muud väidab, on valetaja.

Kui vanaisa, kes on isa, jõuab passikontrollini, kulub ainult mõni sekund, tema ja klaasi taga oleva politseivormis naise pilgud kohtuvad, naine skaneerib vanaisa passi ja suunab ta edasi.

Poeg, kes on isa, sõidab kontoris niipea, kui lapsed on magama läinud. Ta korjab ühe käega posti kokku ja paneb teise käega siseukse kinni. Ta paneb toiduained külmikusse ja viskab trenni-riided kappi. Enne, kui ta tolmuimeja välja võtab, teeb ta majapidamispaberi ja kühvliga köögile, vannitoale ja koridorile paar ringi peale ja koristab ära viimase ööpäeva prussakalaibad. Ta vahetab voodipesu magamistoas, käterätikud vannitoas ja täidab kraanikausi veega, et kuivanud räpased kohvitassid saaksid end ise pesema hakata. Ta teeb rõduukse lahti, et tuulutada. Ta loobib köögis prügikasti reklaamlehed, kortsu kuivanud kiivid, mandariinid, mis on kõvad nagu golfipallid, lõhki rebitud aknaga ümbrikud ja pruunid õunasüdamed. Ta vaatab kella ja saab aru, et tal on küllalt aega. Ei pea eriti kiirustamagi.

Ta peseb koridoris ja köögis põrandat. Ta puhastab vanni, kraanikausi ja tualettpoti. Kui ta valmis saab, jätab ta puhastusvahendi ja švammi vannituppa. Ta kujutab ette, et kui isa neid

seal näeb, siis on suurem võimalus, et ta ei jäta kontorit sellisesse seisu nagu eelmine kord. Ja üle-eelmine kord.

Poeg valab kohvikapslid espressomasinast kilekotti, koti paneb ta kasti ning kasti kappi kõige taha. Õelt sünnipäevakingiks saadud lõhnaküünlad paneb ta teise kilekotti ja peidab tööriistakasti. Kallid tuunikalakonservid ja klaaspurgid seeder-männiseemnete, Kreeka pähklite ja kõrvitsaseemnetega paneb ta tühja värvikassetikarpi külmkapi peale.

Peenrahakausi, mis seisab koridorikapi peal, tühjendab ta oma paremasse teksataskusse. Päikesepillid paneb ta seljakotti. Ta teeb veel ühe ringi. Kõik on korras. Kontor on isa tulekuks valmis. Ta vaatab kella. Isa peaks juba siin olema. Ta peaks kohekohe jõudma.

Isa, kes on vanaisa, seisab pagasilindi juures. Kõik kohvrid näevad samasugused välja. Need on läikivad nagu kosmoseraketid ja neil on rattad nagu ruladel. Kaugelt näha, et need on valmistatud Aasia rämpsutehases. Tema kohver on aga korralik. See on valmistatud Euroopas. See on vastu pidanud üle kolmekümne aasta ja peab veel vähemalt kakskümmend. Kohvril ei ole rattaid, mis katki läheksid. Sellele on kleebitud nüüdseks pankrotistunud lennufirmade kleepse. Kui ta kohvri pagasilindilt maha tõstab, küsib üks maadlejamusklitega tüdruk, kas tal on abi vaja. „Täna, ei!“ ütleb vanaisa ja naeratab. Tal ei ole mingit abi vaja. Eriti mitte võõrastelt inimestelt, kes loodavad abi pakkudes tänu-täheks jootraha saada.

Ta tõstab kohvri pagasikärule ja veeretab seda väljapääsu poole. Lennukil oli mingi tehniline rike. Reisijatel lasti lennukisse minna ja siis jällegi maha tulla. Ta lapsed said hilinemisest ilmselt interneti kaudu teada. Poeg võtab õe auto peale. Nad sõidavad kiirteel põhja poole. Poeg pargib auto sinna, kus on väga kallid lühiajaline parkimine, ja tütar võtab pakiruumist isa stiilse mantli. Tütar oma päikselise naeratusega. Poeg, kõrvaklapid peas. Kinke ei ole neil vaja. Piisab sellest, et nad on ise seal.

Marius Roos

valge koolimaja
 paistab
 otse läbi puude võra
 mustvalgel fotol
 klassiruumis toimus
 raamatute hävitamise
 aktsioon
 selle eest sai keegi
 kahe
 foto tagaküljele oli
 kirjutatud
 kuidas teispool
 koolimaja
 loeti vist metafüüsikast sest
 oli vaja

sõbral uus žiletitera
 sharp
 ära sa märgi

istun ta köögis
 kohv sai valmis
 aga välja ei kalla

ütleb mulle siis
 et tema ei hakka
 ma küsin mida sa ei hakka
 et tema ei hakka
 enam arveid maksma

tuian võsas
oks lööb näkku
otsin lindu
ööbikut
hele juba ammu
peaaegu ära harjund
küsin kohe kust jookseb
p-i-i-r
magada tahaks
näe ei lasta
ööbik vastas
sa oled ikka täisdebiil

postitants

tere hommikust
eesti postist tülitan
vihmavari kubemes

kandekotist kasti
sületäis lasti
sülitan

olen seda meelt
kui ka eksin teelt
üritan
kätte anda võimalikult
paljudele

loomalikult
ihulikult

logoga ja pidulikult

Sillamäe päevik

Anni Ansper
Hildegard Reimann
Saara Lotta Linno
Saara Hanna Mildeberg

Parema nime puudumisel nimetagem siis seda ettevõtmist Ranna tänava residentuuriks Sillamäel ja seda vihikut Ranna tänava residentuuri külalisteraamatuks. (Sillamäe, 15. juuni 2021)

„Sillamäe päevik“ on väljavõte 15-pealise residentuuri ühisest päevaraamatust ning osalejate isiklikest märkmetest – katkendid, mis vahendavad Tartust ja Tallinnast üheks suveks Kirde-Eesti kuurortlinna sõitnud külaliste kogemusi, emotsioone ja argireaalsust.

Saara Hanna, 15. juuni, T

Pargin oma musta mersu hallide autode vahele ja ketistan jalgratta hoovi metallist pesukuivatuspuu külge. Kohalikel on meist hais juba ninas. Ligenen esimese kotitäie asjadega välisuksele, kui esimese korruse aknast pistab pea välja kartulikoorekarva pikkade juustega vanem naine ja ütleb: Здравствуйте! Ma ei jää vastust võlgu, hüüan ka straastvutje, aga извините, я не понимаю по-русски. Pole probleemi, inglise keelt ikka räägime? Räägime siis sellest, et kolime viiendale korrusele (ja ei, aitäh, ei vaja asjade tassimisel abi), kus, nagu altnaabri jutust ilmneb, on meie korteris varem elanud üks *gentleman* – vist – Indiast. Ahsoo! „Aga rohkem ma teid ei tülitä, ei taha jätta endast liiga uudishimuliku (*curious*) naabri muljet – *good night!*“ Head öhtut, jah. Mis nüüd selle infokil-luga peale hakata? Eks minna esiteks nõudepesuvahendit ostma, aga üldse mitte eelmiste elanikega seoses, vaid ikka endale...

1 „Tere!“ – „tere“ – „vabandage, ma ei saa vene keelest aru“ (vn)

Хилья, 16. juuni, K

Privjet, Sillamäe! Saabus Hilja ja alustas koheselt võitlust Punaarmee – sipelgatega! Köögis – võeh! Olud on enam kui ehedad. Rasvapekid igal pinnal. Ilmekas sigaretijalg tugitoolil. Öhtu sai lõpetet Sovetskojega promenaadil.

Saara Hanna, 22. juuni, T

Võtan endale eesmärgiks kaardistada kõik Sillamäe pisipoed. Neid jagub nii stalinistliku ampiiri keskele kui punastest kärgtellistest laotud Brežnevi-aegse I mikrorajooni keldri- ja esimes-tele korrustele. Üks Natali-nimeline on end isegi silikaattelliste vahele ära peitnud.

Viru puiestee (endise Lenini allee) Rusanika centrum. Osaühing Rusanikale kuuluvad ka Pjataja partija ja Toidupood. Lahtiselt müüdav värske keedupeet, plasttün- nikes hapukapsas ja marineeritud ingver, viieliitrises plekk- purgis veel marineeritud kurgid. Kõige selle üle kumamas kliiniline sinakas valgus. Eeskujulik vorstilett. Seitset sorti kuivatatud kalu. Tubakatooted ja alkohol. Suhkruvaabaga koogid ja kapsa-kulebjaaka. Külmutatud kohalikud pelmeenid, külmutatud Hiina pelmeenid. Delfiinidega kalender ja pisike vaip seinal.

Mere puiestee Desjatka. Eesti keeli *Kümpts*. Desjatka maleruudulisel põrandal aaleb kohev tumehall kass, valge manisk, valged sokid. Käitub nagu peremees või kohalik Peemot. Salvesti purgi- supid, Premia jäätisekirstud, külmlett kaetud pärmitaignast saia- kestega. Külmletis Rakvere kalkunisink, nimeta keeduvorst, Viči kalapulgad, Nõo veiselihasült, peedi-juustusalat küüslauguga... Hea perenaine, anna meile see liitrine pudel Müncheni heledat – Sillamäe salaõlu, saksa retsepti järgi, 5,2%. Seame end promenaadil sisse, seljad sadama poole, istume pingil ja vaatame, kuidas kamp kohalikke noormehi, torsod paljad, haljastuse vahele rajatud grillidel vorste küpsetab, taustaks energiline klubimuusika.

Ja siis nad tantsivad.

Хилья, 23. juuni, K

Kajas on müüjaproua endiselt muigvel. Klientide jaanipäevaostud lõppuvad kõik lausega „и вот это 1,5 л водки, пожалуйста“².

2 „ja see 1,5 l viin, palun“ (vn)

Saara Hanna, 24. juuni, N

Uuele ringile. Natali. Kaja. Nadežda. Rusanika centrum. Grand. Kala ja _iha pood. Toidu_aubad.

Desjatka ees kohtan jälle Peemotit. Poest väljub perekond – poiss, vanaema, vanaisa –, jäävad teda silmitsema. Vanaema hoiab ust lahti. Kass jalutab sisse.

Saara Hanna, 26. juuni, L

„LIFE IS SO MUCH EASIER WHEN YOU JUST CHILL OUT“³ – Narva, Art Club Ro-Ro, särk tundmatu poisi seljas kell 1.45.

Хилья, 29. juuni, T

Näen esimest korda Sillamäed unes. Taevasse kõrguvad punased telliskivimajad. Kell 10 huvikäik Desjatkasse, et näha hommi-kusi peaparanduse otsijaid. Arman kirjeldas värvikalt, kuidas nad seal värisevi käsi salatit, mahla ja midagi kangemat küsivad. Õhkkond oli aga üliviiakas. Oli ainult üks tädi, kes ostis piroškiisid.

Saara Hanna, 29. juuni, T

Sillamäe 64. sünnipäev! Kell 19.00 esineb Mere puiesteel Anne Veski (65). Tuleb välja, et Cafe de Paris's saab šampust tellida ainult pudelikaupa.

Tüüne suveõhtu. Tolmukübemed tantsivad õhus ja üksik kajakas tiirleb garaazide vahele üles seatud pingpongilaua ümber turniiri pidavate poisikeste kohal. Avalugu „Eilne päev“. Kogu Sillamäe on kogunenud Mere puiestee trepile huilgama ja plaksutama, kui Anne räägib ja laulab, kord eesti, siis vene keeles – või vastupidi?

Saatjatest ümbritsetud Anne lahkub, aga rahvas jahtub aeglaselt. Desjatkasse on mobiliseeritud kaks müüjannat. Elu kuurortlinnas!

3 „Elu on nii palju lihtsam, kui vabalt võtad“ (ingl)

Хилья, 3. juuli, L

Meil on naabritädid, kes, üks üleval, teine all, üksteisega jututavad. Ikka Moskvast ja Naabritest ja Tuvidest ja Kassidest. Arbuusihinnast. Ja muudkui jututavad. Vahepeal alustavad kell viis hommikul. Ja üks rödu allpool elab kass.

NB! Oht astuda loo sisse! Mul on tunne, et Sillamäe kubiseb lugudest.

Хилья, 5. juuli, E

Eile olevat mingi laksu all tšikk meie maja lähedal muru põlema pannud. Beeta on juba kohtunud Svetlanaga, naabri kasside, väikepoodide vaimustava valiku ja paari sipelgaga. „Sillamäe ei ole nii tühi ja väljasurnud. Sillamäe elab.“ Ja nii see tõesti on.

Хилья, 13. juuli, T

Tuleb joonistamistuju – lähen õhtul Sõtke paisjärve sillale ja kriban maju ja järvepinda. Inimesed ja jalgrattad muudkui

mööduvad, pannes persealuse kolisema. Päike tuleb pilve tagant välja ja üha rohkem inimesi tuleb sillale aega veetma. Õllepudeliga kalanaisele lisanduvad teised kalastushuvilised, poistekari tõuksidega, kaks *artsy* välimuse ja intensiivse pilguga tšikki. Mul on peas kõrvaklapid, kus heliseb Nublu „Universum“, ja ma ei pane rahvast suurt tähele.

Saara Hanna, 14. juuli, K

Vaivaras tehakse vana traktoriga heina, lõpuks visatakse ikkagi hanguga rõuku. Roostes masinas on midagi, mis teeb ta võõramaks kui sirbid ja vikatid, kuigi nad kõik loodi *anno domini* enne minu ajaarvamist. Purjus kraanajuhi hooletuse tõttu purunenud viadukti kõndid küünitavad kahel pool raudteed üksteise poole. Nii juba 36 aastat. Monument hääbunud utoopiale.

Aga ükskord algab aega...

Saara Lotta, 14. juuli, K

Loksudes Sillamäele

Juba on suurepäraseid koodivahetused kõrvus. Diagonaalis üle vahekäigu istuvad öde-venda. Öde on Sonja. Vend tuvastamata. Räägivad muidu vene keeles, aga tegid kellelegi eestikeelse video(kõne). Ja siis läksid loomuliku kergusega jälle vene keelele üle. Noh, ja praegu ütles üks teisele muu venekeelse jutu sees: „Ära!!!“

Õhtul. Residentuuris aknalaua

Saara Lotta, 15. juuli, N

Mõned kohmakad katsed luua kontakti vene keeles:

Maximas...

„Извините... У нас в кассе... Надо..... Алкогол!“

Kiire jutt sellest, kuidas tema ei saa sellega aidata ja läheb kutsub kellegi.

„Спасибо большой!“⁴

⁴ „Vabandage... Meil kassas... Vaja... Alkohol!“ – „Suur tänu!“ (vn)

... В „Десятке“...⁵

„Здравствуйте! Пожалуйста 1 München!“

„... Большой?“

„Большой!“⁶

Kiire jutt sellest, et kas ma olen ikka 18.

Mina ei saa aru ja vibutan pangakaarti.

Хилья kõrvalt: „aa... 18?“

Mina ikka ei saa aru.

X: „ID-kaarti näita...“

Aa! Otsin ID-kaardi välja.

... На Морском улице.⁷

Istume X-ga ja sätime asju välja.

Saabub mees, kes tervitab meid ja uurib, mida me õpime.

Meie oleme veidi aega vait, püüdes peas ehitada lauset „ei-õpime-miskit“, kui X jõuab vaimustava lahenduseni:

„Это... ПИКНИК!“⁸

Mees rõõmustab vastuse üle, selgitab, et pakkusime ilusat vaatepilti ja ta mõtles, et eks me ikka midagi õpime, ning jätkab jalutuskäiku mere poole.

Хилья, 15. juuli, N

On sume ja soe suveöö Sillamäel ja õhk on just niisama sametine, aga samas ka värskendav, nagu Sillamäele iseloomulik. Terve Sillamäe ongi üks magalarajoon. Muudkui kortermajad ja hämarad majadevahelised teed, sirelite varjud ja mänguväljakud. Üks hruštšovkarõdu on eredalt valgustatud. Suurte akende tagant paistab tühi valge tuba, mis otsekui kiirgab pimeduses. Toas seisab tabureti peal täies hiilguses aluspükstes mees ja lihvib lage.

Nägin täna õige mitut meestegruppi: põõsa all, poe nurga taga suitsu kimumas, männipargis istusid kolm vanemat härrat, kahel neist seljas ühesugused ruudulised särgid. Romanist, kolmest vene mehest.

5 „Kümpsi poes“ (vn)

6 „Tere! Palun üks München!“ – „Suur?“ – „Suur!“ (vn)

7 „Mere puiestel“ (vn)

8 „See on piknik!“ – (vn)

Saara Lotta, 16. juuli, R

Mere ääres

Päev täis suhtlust heatahtlike sillamäekatega:

Esiteks kõige armsam kaltsukatädi (одежда секондхенд⁹) üldse, ütles meile девушки ja мои хорошие¹⁰ ja näitas, mis, kus ja kuidas on, vabandas, et riietuskabiinis tuli ei põle jne. Müüs kauneid teksajakke. Teiseks daam, kes kohe pärast kaltsukas-käiku hüüdis meid ja ütles, et kaltsukatädi кричала¹¹ meile järele, aga me ei kuulnud. Naasime poodi ja selgus, et keegi (kahjuks mitte meie) oli oma prillid sinna unustanud. Kolmandaks saiamüüja на рынке¹²! Nõudsin tšeburekki ja sõrnikuid (sain kah), aga ta püüdis mulle ka pliine ja taignas kala maha parseldada. Ja Svetlana! Lõpuks kohtusin ka temaga. Tõlk-filoloog. Rääkis(ime) Kaplinskist. Svetlanal on väga tähelepanelik pilk...

Blondid-brünetid keemilised soengud. Päikseprillid. Naerukurrud ja aastate sete liikmetel. Pead keset usinalt lainetavat merd. Pensionäride vestlusring lainte vahel peegeldab kaldaäärset pardiperet. Sillamäe nägemuslik tuumajäätmekuhil virvendab kuumas päikeses. Önnis roheline küngas, mida piiravad kraanad, korstnad ja rekkad. Ja mope.¹³

Sillamäel on nii palju sõprust. Haruharva näed kedagi üksi tšillimas. Või isegi kõndimas. Vanad paarid, noored sõbrad, noored paarid, vanad sõbrad.

Saara Lotta, 17. juuli, L

Jälgisime rõdult, kuidas kittelkleidis daame jalutas kassiga ümber elektriputka. Jalutas paar ringi, aga siis pistis jooksu, kui kass oli parajasti teisel pool putkat. Kass, valge pikakarvaline pehmik, jäi talle veidi pettunult järele vaatama.

Pärast ujumist

Sillamäe don Juan: tänavakunstnik, kes avaldab armastust valge seinavärvi ja laia joonega. Tema seni teadaolevate kallimate hulka kuuluvad Оля & Юля.

9 „second-hand riided“ (vn)

10 „neiud“ – „mu paikesed“ (vn)

11 „hüüdis“ (vn)

12 „turul“ (vn)

13 „meri“ (vn)

Хилья, 23. juuli, R

Käisin väikepoes nimegaaaa... Vot, ei tulegi meelde. Igal juhul soovisin kodujuustu. „Сыр?“ pakub müüja mulle heldelt. „Njet-njet! Kak... tvorog!“ Домашний творог on neil ainult kilekotikeses sees ja местный¹⁴ – Sinimägedelt! 2 euki ja läheb kaubaks! Pood on huvitava ruumijaotusega. Kaks ruumi, mille vahel on produktid jaotatud mingi ürgse loogika alusel, mida on esmapilgul raske lahti kodeerida.

Хилья, 24. juuli, L

Raamatukogu ees on vanaisa lapselapsega jalutamas. Vanapapi istub, laps siblib ringi ja nad muudkui jutustavad. Laps vadistab ja papi ohib: „Боже мой.“¹⁵ Möödakäijad tervitavad. „Kah jalutate? Vaat kui tublid!“

Anni, 24. juuli, L

Viivikonna

Äratus hiline ja uimane, natuke kange. Sõidame Viivikonda. „Säh sulle ääremaad!“ – meist möödub Bolt Drive'i logoga linnamaastur, on uus kirkavärviline mänguväljak, nõukaaegne ja roostesäbruline mahavõtmissel. On hoolitsetud õierikkad kultuuriaiad ja lagunenud endine kauplus, mille tagauksest saab sisse kolama, on 50ndatel ehitatud kool (★, 1954 Г. школа), mille fassaadi ehtiv täht vaid mõne millimeetri võrra katuseviilu tsentrist väljas. Väidetavalt elab nüüd algse funktsiooni minetanud hoones keegi, kes öötundideni venekeelset raadiot kuulab. Ei saa kinnitada, tol päeval raadiot ei kõlanud.

Saara Hanna, 27. juuli, T

Jalgrattamatk Sillamäe – Jõhvi – Kurtina maastikukaitseala – Vasknarva – Kauksi. Esimene piknik Sirgalas. Vaatan, kuidas rohi on Nooruse tänaval sillutise endasse neelanud, ja äkki veerevad kõrvalmaja ette kaks džiiipi. Autodest astuvad välja võõra-maa mehed ja kogunevad keset teed aru pidama. Üks ütleb mulle eesti keeles: „Tere!“ Ütlen väheke vaiksema „tere“ vastu. Tunnen, et äkitselt on minust saanud pärismaalane.

¹⁴ „Juust?“ – „Ei-ei, nagu... kohupiim!“ – „Kodujuust [kodune kohupiim]“ – „kohalik“ (vn)

¹⁵ „Oi jumal“ (vn)

Хи́лья, 28. juuli, К

Svetlana on teinud kooki. Armas, suure südamega Svetlana! Söön seda Hvostovi seltsis. Kook on lihtne, õunakattega ja keefiritaignaga. Nagu emad ja vanaemad ja maakodud. Ei ole siin mingit passiooni.

Üks vaikelu. On vihmamärg ennelõuna. Promeneerin, prügikott näpus, piki Ranna tänavat. Niiskel asfaldil, punase tornmaja varjus naeratab mulle vastu üks pontsakas pliin. Tõstan pilgu ning punasel telliskiviseinal terendab skemaatiline peenis koos selgitava tekstiga „ХУЙ“.

Хи́лья, 29. juuli, N

Lisaks KELIA¹⁶ pakenditele lebab Sillamäe rohealadel, rannal, tee äärtes häbitult palju kondoomipakke (vahel kasutatud kondoomegi). Omamoodi ilus kah, kui palju turvalist seksi need Sillamäe puudesalud on näinud.

16 KELIA on pikka plasttuubi pakendatud mahlapulk, mille pakendit illustreerib päikesepillidega konn.

А́нни, 13. august, R

Taas Sillamäel. Seekord saabusin bussiga, läbi Kohtla-Järve ja Jõhvi. Kohtla-Järvele sisenedes tõstan silmad raamatust ja – väikepoed! (Pood Tallinn, logol kilukarbisiluett.) Stalinistliku klassitsismi sugemetega lagunev veetorn! Olen Ida-Virumaal.

Loen teel katkendlikult „Sillamäe passiooni“. Toibun Hvostovi (s 1963, Jõhvi, ENSV) traumast ja taagast, ise (s 1994, Tallinn, EV) taagatult Majakovski nõlvast Rannale vuhisedes.

Хи́лья, 18. august, N

Õhtu kodus. Akna taga hoovavad puult puule tohutud lainetavad tihaseparved. Juba kell pool kümme pimedus, puhuvad jahedad tuuled. See pole harjumuspärane pika suvepäikese käes praadiv Sillamäe. See on meretuulte nätsutada venevärki väike-linn Euroopa idapiiril. Hallid pilved sõuavad piki taevast, vahel välgatab külmkollane päike. Inimesed tõmbavad jopiluku ninani kinni ja kiirustavad tänavail. Mere ääres on ilma kiuste siiski mitmeid lõkkemeistreid, koerajalutajaid ja jalgrattureid.

Са́ара Лотта, 23. august, E

*В автобусе*¹⁷

Taas Sillamäele. Võõrkeelt – kuigi mingi tõrge tekib, kui kõiki keeli võõrasteks nimetada – kuulates saad aru, et luulekeel tõesti pidurdab. Daamike bussis ütles telefonis kellelegi fraasi „она сама“¹⁸ ja ma ei suutnud kõla kõrval tähendusele mõtlema hakata. Ühtlasi: bussis on papagoi?? Попугай!

Са́ара Лотта, 25. august, K

Tänaõhtu kohtumised силламяэскийтега:

Saiakesetädi turuhoones, kui palusin alandlikult один чебурек:

17 „Autobussis“ (vn)

18 „tema ise“ (vn)

„А беляш хотите? С мясом. Вкусный, тёплый...”

Mina ei suuda vastu panna: „... хорошо, один пожалуйста!”¹⁹
Kaval tädi!

Viisin biojäätmekäde välja.

Prügikonteinerite juures молодой человек²⁰ soniga: murrab hakkidest jüngritele saia. Näeb, et ma tulen, ütleb midagi.

Ma ei kuule, sest kapuuts on peas, olen küsiva näoga.

Läheb konteineri juurde ja teeb mulle ukse lahti.

Mina, t u g e v a eesti aktsendiga: „Spassiibaa....?”

Üks kahtlaselt kütkestav Sillamäe härra: must barett silmil viltu, punane T-särk, küünrapaikadega pruun pintsak, tume habemevari lõual ja mustad puhmas kulmud. Ja sihvakas koer! Mõlemal militaarne samm.

Tädi, kes suitsetas kõrvalmaja köögiaknal ja muigas irooniliselt.

Abielupaar, kes ühe esimese korruse korteri köögiaknast rõõmsalt mööblit välja loopis. Mööduv tädi, kes nendega jutustama jäi.

Rannaliival oli kirjas: Лада <3 Арина. Sillamäe don Juan?

Tuult ei ole. Ainult vihm. Meri loksub vaikselt ja sõbralikult, kiigutab üht valget pontsakat kajakatit. Isa rannas astub kiviilt kivile, hoiab pisikest roosas kombinesoonis tütrekest süles ja seletab talle miskit. Väljas soe, Ranna-majas külm.

¹⁹ „Üks tšeburek.” – „Ага белжашши тахате? Лихага. Майтев, сое...” – „...hästi, üks, palun!” (vn)
²⁰ „noormees” (vn)

Хилья, 5. september, P

Rahu, eksootilisi elamusi ja oliive? Pigem ei, seekordne Sillamäele saabumine kostitas mind väikese närvivapustusega. Armas Ranna-maja oli üle ujutatud lekkiva gaasi ja pärani rõduuksest sissevoogava sügiskargusega. Üle nädala lahti olnud gaasipliit kinni, papud jalga ja padavai maja ette päästet kutsuma. 100+ hirmutavat stsenaariumi võttis mu vaimusilma ees kuju. Kogu maja plahvatab!

Pääste jõudis kiiresti kohale, ent brigaad pistis kohe vale maja suunas jooksu. Suunasin nad trepikotta. Vahepeal jooksid kokku poisikesed, vanamehed, Svetlana pistis pea aknast välja – kohalik sensatsioon. Proovisin säilitada külma närvi ning keskendusin *small-talk*’ile Svetlanaga. Õudne. Kas kohe paiskuvad ülakorruse akendest tulekeeled ja brigaadipoiste tükid?

Õige pea kutsuti mind üles ja rahustati maha – ohtu ei ole. Loeti sõnad peale, näidati, kuidas gaasikraan kinni käib, ning korjati minu kontaktandmed. I VSJOO. Kortoris kostitas Sillamäe

mind teise käiguga: külm võileib külmade Maxima kalakotletti-dega ning temaatiline komm „No ProbleM“. Gaasipliiti kasutada polnud nagu tuju.

Korteris on külm nagu põhjanabal. Ei aita, et päevi lahti olnud rõduuks sulgeda, olemine on ikka karge. Vaja leiutada ellu-jäämisstrateegiad. Svetlanalt kuulen, et tema korter on hea soe. Meil töötab vaid vannitoa radikas. Kas kolida Svetlana juurde või vannituppa?

Хи́лья, 6. september, E

Hommikul keedan kohvi, keedan mune, praen suvikõrvitsat ning lisaks veel ühe muna. Kõik selleks, et üks ruum korteris soojaks kütta.

Хи́лья, 7. september, T

Svetlana on mulle mütsi teinud. Musta ja nagu puuviljavõrgu. Paneme akna alla peegli püsti ning üks mööduv meesterahvas tuleb end samuti sealt imetlema.

Tõmbun külma eest vannituppa, mis on suurepärase paik kodu-kontoriks. Tundub, et ka Punaarmee otsib sealt varju. Senised konfliktid on ajutiselt korstnasse kirjutatud ning eksisteerime ühe õhtu rahumeelselt vannitoa soojas embuses.

ma
kukun, kukun, kukun
aja sügavikku
upun, upun, upun
igavikku.

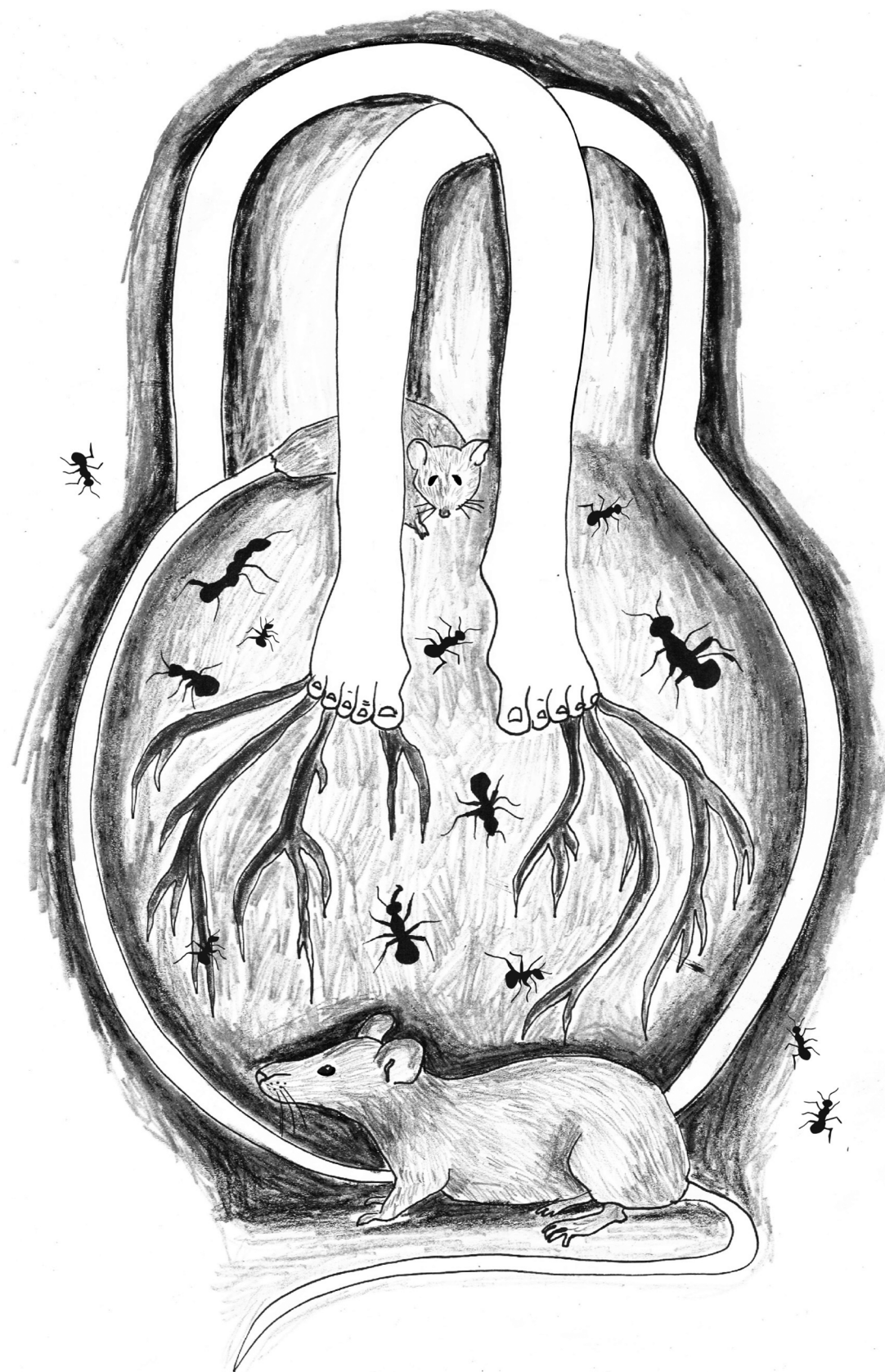
kui sa magasid
tulin kastma su
rabarberilehti su
ripsmekarvade vahelt
puges välja väike hiir
ütles, et tema ongi igavik.
ja mina olen ammu kadunud
aja hiireurgu.

tõesta, hiireke
et sinu käpaküünte vahelt
voolabki läbi lõputuse jõgi.

tule, ütles hiir ja juba leidsin
end keset viljapõldu
jalad kasvanud mulda
juuredki all.
nende vahel sibamas sipelgad
kandmas seljas ajavoolu rüüd
ehitamas kuningriiki
oma jumalannale.

avan silmad ja
näen sind riietumas musta
valmistumas eelseisvaks päevaks.
panen käed su seljale ja

vajun, vajun, vajun
taas enda olevikku
kus sinirind käib juba akna taga laulmas
ja rabarberid õitsevad.

Koidukuma

mustades majaakendes
 peitubki tõde, kuldne või hõbe
 nende akende taga
 kus veel keegi ei maga, end varjavad
 purustatud nõud ja purustatud hinged
 ülekuumenenud vooluringid ja pinged
 kardinate varjulistes soppides end peidavad
 öiste uitmõtete valvurid, heidavad
 üksikuid valgusvihke me kustuvatele kehadele
 marraskil sõrmedega korjatakse üles
 põrandale kukkunud pisarad, süles
 öölapsukeste kilked

ma kuulen veel kuis püüavad nutta
 tühjaks oma hingede kaevud
 need lapsed, vaid vaevud
 paitama nende kriimustunud südamepõski
 ruttad
 eemale, kaugele, koidukuma valgele
 kus kõrvu ei kosta öö olemus
 kus silmi ei kriibi elu koledus
 kus teeääri kaunistavad kirikakrad
 ja laiuvad moonipõllud lõputud, avarad

teetassiga mis täis
 kevadhommikusi kastepiisku
 astusin üle muru
 et tuua sulle oma lemmikhommikusööki
 metsvarblaste laulu
 ja ööliblikate tiivasahinat
 koos natukese värske murakamoosiga

mu silmaiirise mustrist
 võis näha galaktikate iidseid sõnu
 lausumas lubadusi
 mis maitseid magusalt
 ja proovida tohtis neid vaid näpuotsaga

siiski
 said neid maitsta oma
 hommikukohvi kõrvale

Ae
 ja pistsingi jääkülmad varbad
 purskkaevu
 ning ootasin maailma hüüdu
 uuu
 (h)ullumeelne
 aga vot korjasingi
 purskkaevu põhjast
 kõik 20-sendised
 aja küpsemist oodates
 ma ei saa ju surra
 kui karmavõlg on
 ohoo
 ootad endiselt Haapsalus rongi?

Ta istus kraavipervel
 ja sõi sihvkasid
 justkui viimne õhtusöök
 enne maailma lõppu
 põsed punasemad
 kui päikeseloojangust alles jäänud
 taevas
 ja paljad varbad
 pigistamas niisket muru.
 Ta istus kraavipervel
 ja sõi sihvkasid.

Minu Eestis
ei ole iga talv lund
ning suvi on poolenisti sügis
vanaisa ei möllagi vikatiga
üle põlve ulatuvas rohus
ning keerlevast linalakk-neiust
on saanud müüt.

Minu Eesti
ei lõhna aasalilled järgi
ja odekolonnipudelid ei õitse rukkilill.
Tema maitse on kadunud
metsadest, rabadest
kuid olemas hästivarustatud Selveri-lettidel.
Ta süda ei tuksu vabaduse rütmis
vaid karjub Toompeal kõigile FAKKJUU.

Minu Eesti
on müüdud neljarealistele maanteedele
müüdud kaubanduskettidele
keskeakriisis meestele
meediale
#oleneestlane.

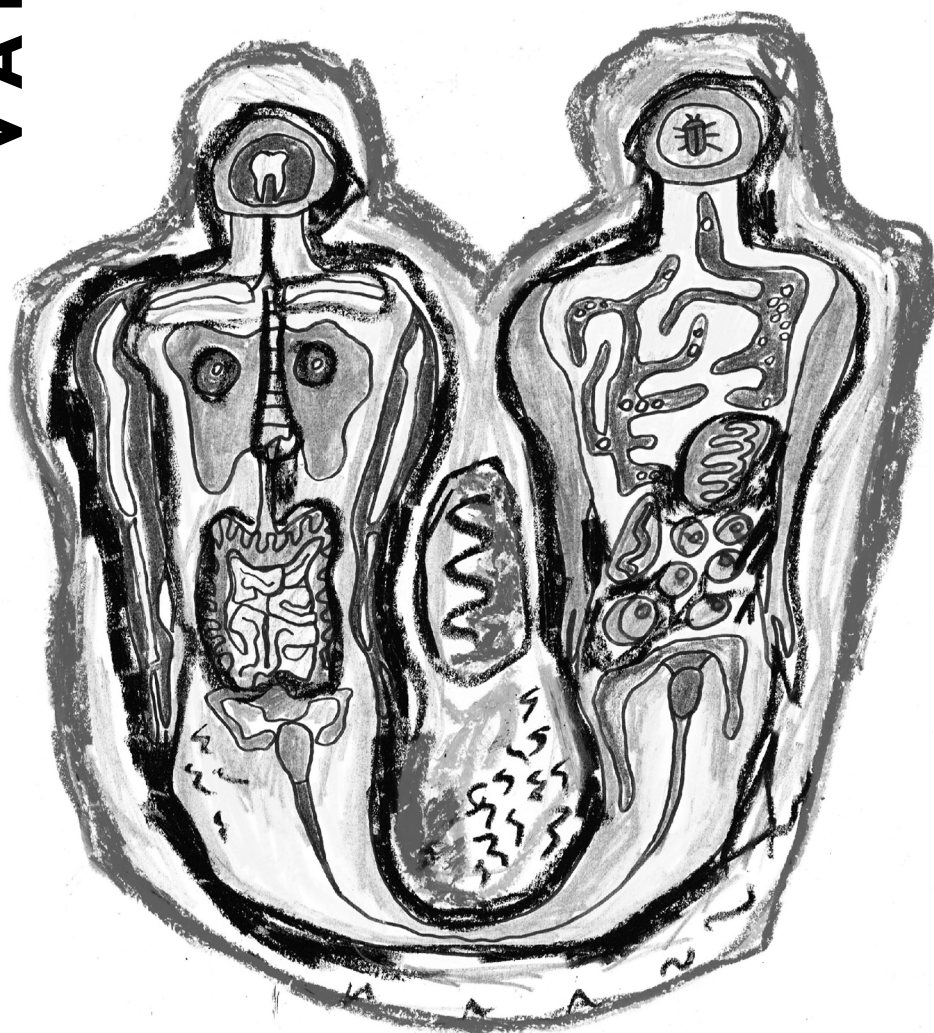
Pistad sõrmed küünlaleeki
kuni hakkab valus
ning hüüad:
„Welcome to Estonia“

Diivani külge kleepunud generatsioon

Ja pärast kõiki neid aastaid
vanaema
su ostukott on ukse taga
mina
omakeskis diivaniga
televisoris türgi seebikad
ning kuller
suurte kilekottidega tuli
ja vanaema
su ostukott on endiselt ukse taga.

Sabina Liselle Ummelas

Ohtralt okset otse-eetris

Kevadisel varahommikul otsin Tallinna vanalinnas istekohta, et enne loengut veidi värsket õhku kopsudesse tõmmata. Nunne tänava haljasala paari vaba pingi kõrvale on keegi eelneval õhtul väljutanud hunniku erkroosat okset. Värske õhu asemel kogen nii kehalist kui vaimset vastureaktsiooni millelegi, mis peaks olema keha piiride sees, kuid on sattunud nendest välja.

Istun raamatukogus. Kirjutan esseed Julia Kristevast ning saan oma refleksidega tuttavamaks, vastikusega lähedasemaks, tülga- ja kogedes terviklikumaks. Tunnen, kuidas abjektsioon kõigest läbi imbub.

Kristeva on abjektsust mõtestanud ebapuhaste protsesside kaudu. Reaktsioonid lagunevale ja mädanevale, kõdunevale kehale ja hallitama läinud toidule tekivad seetõttu, et need objektid rikuvad mingit süsteemi või korda ja lõhestavad identiteeti.¹ Nad panevad „puhta“ inimese olukorda, kus see kultuuriliselt õpitud puhtus on ohustatud. Kehale täielikult omane on lukustatud laekasse ja kui see välja pääseb, tuleb see meelde, et inimene pole igavene. Keha laguneb, muutub tolmuks, ajab karva, väljutab kõike, mida sisse on pandud. Liminaalsed paigad ja asjad, mis ühiskonnas kehtestatud reegleid eiravad, on aga tõeliselt paeluvad. Veri, väljaheited, sülg, koletised, deemonid, kõhedalt abstraheeritud fotod, metsikud loomad ja tontlikud paigad toovad inimestes välja nende ürgse mina, tekitavad ebamugavust ja sunnivad silmi sulgema. Kuid suletud silmade taga need kujutluspildid hakkavad alles võimenduma. Nende ilminguid on kujutavas kunstis näha olnud küll juba Kristuse-eelsest ajast,² aga eesti kunstis figureerivad need viimastel aastatel eriti.

Tundub, et vaimselt kurnavate sündmuste keskel sirgunud noorte loomeinimeste elust on vaikselt kadumas usk ja lootus paremale tulevikule ning seetõttu ollakse ürgselt mängulised. Mind ümbritsevate noorte ja minugi käitumises ja mõttemustrites leidub aina tihedamini küünalisi hetki, kus keset unistuste sees hõljumist meenub järsku, et kogu kaasajaga kaasnev heaolu on saadud kellegi või millegi arvelt. Hakatakse genereerima loovamaid lahendusi. Otsitakse lohutust hirmudest või vastikusest

¹ Julia Kristeva. „Jälestuse jõud. Essee abjektsioonist“ – Tallinn: Tänapäev, 2006, lk 15. Tõlkinud Heete Sahkai.

² Tänapäeva kontekstis mõjuvad nii Jeeriko aladelt leitud neoliitikumiaegsed krohvitud pealuud kui egiptuse matusekombeid, ohverdamisi ja surma kujutav kunst veidi ebamugavalt ehmatavana.

ning ületatakse süsteeme ja inimest mugavalt ühes tükis hoidvaid piire. Oma personat hakatakse lammutama varem kui peaks.³

Abjektsioon on võimas vahend, mida Eestiski kasutada ei kardeta: kõlbliku ja kõlbmatuse piiril mängivat loomingut on mitmete teiste hulgas esitlenud Angela Maasalu, Jaan Toomik, Edith Karlson ja Madlen Hirtentreu. Kui keskajal oli grotesksetel kujutistel hariv ja hoiatav eesmärk, siis mida taotleavad verrega maalitud pildid või surma ja inimsoppe kujutavad teosed sel sajandil? Kohati jääb nende sügavam tähendus hulpima metafüüsiliste aksioomide vahele, kuid näiteks maalikunstniku Brenda Purtsaku teosed on tõeliselt haaravad ning tuletavad abjektsiooni kaudu meelde täpselt seda, millest inimene koosneb. Ja nad teevad seda piisavalt delikaatselt, et mugavuse ja ebamugavuse piirimail viibiv vaataja ära ei eksiks.

Mõeldes kunstile, mis ärritab või painama jääb, ilmnevad paratamatult konfliktid. Kas traumeerivat kunsti on üldse eetilise teha ning kas seda saab teha vastutustundlikult? Kunsti, mis tuletab pidevalt meelde, et ühiskond on üles ehitatud kohutavatele asjadele. Kunsti, mis lõhestab mugavat elu ja muudab inimese seisundit. Kas toodetud visuaalide ülesanne on käituda vaataja ees hästi ja rahulikult, nii et igaüks tarbida saaks, või peaks kunst inimese tuumani läbi raputama?

Eri aegadel vapustavad ühiskonda mitmesugused traumad, kuid kõige ohtlikumaks peab sotsioloog Piotr Sztompka kultuuri-traumat. See võib kollektiivses alateadvuses vastu pidada põlvkondi. Eri ühiskonnagrupid reageerivad traumeerivatele situatsioonidele tugevate emotsioonidega ning loovad seeläbi uusi ja siduvaid arusaamu sotsiaalsest vastutusest: sellest, kuidas paremini toime tulla ning millised kaitsemehhanismid parasjagu töötavad.⁴ Kunsti abil ebaõigluse vastu välja astumine võib puudutada inimese sügavaid, isegi tumedaid kohti. 20. sajandil hoogu koguma hakanud transgressiivses kunstis peegeldub tugevate sümbolite kaudu kultuuritrauma ja kui need sümbolid

kalduvad kultuurilistesse äärmustesse (moraali või puhtuse piire ületavatesse paikadesse), võivad tekkida nii võimsad leegid, et tulekahju on vältimatu. Ja mis oleks parem koht ürgse kaoseiha omaksvõtmiseks kui leekides maailm?

Viisakuse piiridest väljunud kunsti tekitatud reaktsioone on paslik illustreerida järgneva kahe seigaga. Andres Serrano foto uriini sisse paigutatud krutsifiksist peksti haamriga katki.⁵ Pealkirja „Piss Christ“ lugemata poleks teos ehk taolist reaktsiooni esile kutsunud – pealkirja tähendus mängis suuremat rolli kui teos ise. Chris Olifi „Püha Neitsi Maarja“ eksponeerimine tekitas ühes vaatajas aga vältimatu soovi visata muuseumi seina pihta hobusesõnnikut, mis iseenesest ei ole transgressiivsele kunstnikule eriti suur solvang. Sztompka on ka tähele pannud, et progressiivsed protsessid ei liigu kunagi kergelt ja lineaarselt, vaid läbi vere, higi ja pisarate.⁶ Miks mitte kasutada neid kehavedelikke loomeprotsessides, kui need liiga pikalt kestnud ebamugavaid perioode leevendada aitavad?

Tšehhi kunstnikeduo Anna Slama ja Marek Delongi 2018. aasta näitus „Klepuv hetk / Sticky moment“⁷ andis tõuke muinasjutuliste koletiste ilmutamiseks eesti kujutava kunsti maastikule. Sarnasusi nende näitusega on näha nii Jette Loona Hermanise, Johhan Rosenbergi, Madlen Hirtentreu, Darja Papolitova kui Anna Mari Liivranna töödes. Muinasjutuliste koletiste kõrval on viimastel aastatel meeli turgutanud ka tunnetuslik kehalisus, lima, tehislilikud tekstuurid, esivanemate vaimsus, muld, pent-sikud olendid ja abstraheritud kujud. Näiteks Kadri Liis Rääki näitusel „Xarkadia“ lamasid ruumis ussikehad ja pinnaseklombid, kujundid, mis mõjusid inimnahast vorbitutena. Hoibi galeriis, kus näitus toimus, kummitab posthumanistlik vaim, mis imbub iga näitusega sügavamale seintesse ning napsab külastajate argipäevadüllist tükikese tavapära. Abjektsuse ilminguid sai tunda ka Sõltumatu Tantsu Laval etendunud Urmas Lüüsi lavastuslikus installatsioonis „Ülerahvastatud üksindus“⁸, kus

3 Siinkohal mõtlen Jungi kirjutisele „Kaks esseed analüütilisest psühholoogiast“, kus ta märgib, et elu esimeses pooles tegeleb inimene oma persona loomisega ning välises sotsiaalses maailmas kohanemisega ning elu teine pool on mõeldud sellesama persona lammutamiseks. (Jung 1972)

4 Piotr Sztompka. „The Trauma of Social Change: A Case of Postcommunist Societies“ – „Cultural Trauma and Collective Identity“. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2004, lk 156.

5 Vt www.bbc.com/news/world-europe-13124769.

6 „The Trauma of Social Change: A Case of Postcommunist Societies“

7 Vt tztvnetnik.online/portfolio_page/anna-slama-and-marek-delong-at-eka-galerii/

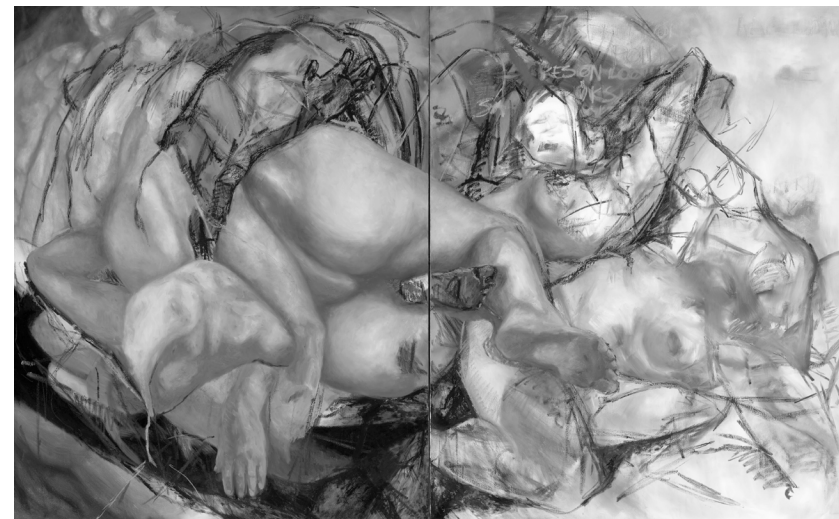
8 Vt stl.ee/lavastus/ulerahvastatud-üksindus/.

sopase veega täidetud vann ja eaka inimese korteri mikrokliima kopse mõnusalt mustaks tegid. Kõik detailid segunesid mälestusteks, mida paljud veel mäletanud polnud, ning meenutasid kauget tulevikku, mille poole ajavoolu ära kadudes liigutakse.

Institutsionaalsetes galeriides ja muuseumides toimuva kõrval mõjuvad kontrastina loomekogukonna Ajuokse⁹ piire murdvad, eksperimenteerivad ning Eesti kunstimaastikule värsket hoogu juurde andvad aktsioonid. Ajuokse on loonud eksperimentaalseid peoinstallatsioone, kus pörandaalused diskorid ja moosekandid on saanud end täielikult vabaks lasta, muusika ning helimaastike saatel kuulajaid rännakule viia ning ekstaatilist peokultuuri rikastada. Oma panuse abjektse kunsti arengusse annavad ka Amsterdamis kunsti- ja tantsuakadeemia koreograafiaosakonna lõpetanud eesti etenduskunstnikud, tänu kellele on kujutavasse kunsti ilmunud mitmeid performatiivseid elemente, mis mängivad kõigi eelnevalt mainitud märksõnadega. Kehaliste piiride katsetamist ei karda Netti Nüganen ega Maria Metsalu. Kanuti Gildi Saali ning EKA galerii seinte vahel on vaatajatele grotesksete muinasjuttude kaudu pakutud kõikehõlmavaid kehalisi elamusi, näiteks võib esile tõsta Johhan Rosenbergi „Kõdu“, mis kõditas nii ajusagaraid kui silmamune. Mullaga kaetud pörandatel roomavad kehad löid agressiivselt amööbseid kujundeid, kuid *performance*'i lõpusirgel suunati pilk hoopis globaalsematele valukohtadele kui keha ja muld.

Mõeldes vastikusele ja kõigele kohutavalt inimlikule, tunnen instinktiivselt, et kõik, mida liigitatakse abjektsiooni alla, on vaid ümbritsevat maailma koos hoidev õmblus. Kehalised õudused on sügavalt loomulikud. Me aktsepteerime neid, kui esialgne kummastav hirm kaob. Tõeliselt hirmutavad on aga kultuuri masstootmise mustad augud, mis neelavad endasse iga viimasegi killukese headust. Nendest aukudest leiab vaid täpsuseni kureeritud võltse emotsioone, mida tarbides ja jälgides muutub vaimne rikastumine eriliselt keeruliseks. Ka kasvav tehnoloogia-kui-päästja mentaliteet süvendab pettekujutelma vabast ja inimlikust maailmast. Et kaasaegsel kunstimaastikul ei kardeta näidata midagi rõvedat, on vajalik kõigile, sest see ühendab inimest millegi suuremaga kui ta ise.

9 Vt ajuokse.ee.

Brenda Purtsak, „See me olenegi“
Foto: Stanislav Stepashko

Johhan Rosenberg, „Kõdu“
Foto: Marta Vaarik

mulle meeldib naer mulle meeldib armastus
 mulle meeldib kõik see mis meie sees on kaunis veel
 ja küll seda kaunist lokkab seda kaunist lc lokkab aina lokkab
 mõelda et ta kord otsa saab on absurd sest sel kaunidusel
 ei paista olevat piire ammugi ei paista tal olevat lõppu
 vaatad talle otsa kui kaunis vaatad silmadesse siniseisse ooh
 kaunim veel need silmad sinised kui laguun
 liigud edasi käega mööda ta sinist spordisärki
 ta rind on prink oh kui prink
 prink kui küps tikker magus aga hapu
 sa vaatad talle silma ja katsud ta rinda
 mõtled et õnn on lõputu ja et see kaunidus on piiritu
 sa naeratad ja ei saa enam pidama sest ka lust on otsatu
 naerad ja naerad ahahahahaa sa naerad
 kõht krampis käsi rinnal ja pilk silmis
 ka tema naerab ta naerab nagu sina
 suust tuleb lillilõhna hambad peegeldavad rõõmukiiri
 pisarate asemel on jõevesi
 sest te olete jõe ääres te jooksete jõe ääres
 päikeseloojangu poole ja vaatate üksteisele otsa
 su käsi on endiselt ta rinnal
 ninas on lillilõhn ja teie ühenduses keha
 paitab päikese soe kuma
 speedod jalas kuivavad
 te jooksete ja speedod aina kuivavad
 kuivab ka jõevesi ta põsel
 sa pigistad joostes veelgi ta prinki rinda
 rind on kuiv aga sa naerad sa muudkui naeratad sest muud
 pole teha su rõõm on mõõtmatu
 mööda jõeranda jooksete päikese poole kuivate
 te muudkui kuivate ja jooksete sest
 jõgi on nagu sinu rõõm
 ta on occatu ta on piiritu ta on mõõtmatu
 ja sulle see meeldib sest sulle meeldib naer ja kõik see

mis sees on kaunis veel mis on lõputu täiesti ääretu
 ja nii sa jooksed ja naerad
 jõerannas päikese poole
 kõik kuivab

23.20 12. aprill 2022
 kodus diivanil päris heas tujus

sa jääd magama märkamatuult diivanil kell seitse õhtul ja
 magad kella üheksani hommikul välisriietes
 hommikul on elujaatav su primaadiaju ja silm helgib lc sellepärast
 et üles ärkasid
 ja viisteist tundi magasid
 see et korterikaaslane laktoosivaba kohvipiima ära jõi
 ei hakka külge sest su rõõm on lc nii suur lc sellepärast
 et üles ärkasid
 sa muudkui naerataks elu rõõm on see et sa kogu aeg naerataksid
 lähed naeratades poodi ja ostad laktoosivaba piima
 vaatad halli taevast
 lavastad etendust ja oled näitleja
 ja astud üles heliloojana homsel kontserdil
 räägid klassikaraadios juttu ülehommest sümfooniast
 siis näitad end interpreedina järgmisel kuul kontserdil
 ja võidad auhindu
 emalt küsiti tööl et sa vist harjund sellega et poeg või tütar
 kuidas iganes ta end nimetab
 iga kuu midagi võidab
 ema ütles jah
 ei tule enam üllatusena
 ja sina naeratad selle peale

siis kallistad ja ütled et nii tore on seda kuulda
 tõeline lust
 see teeb mind rõõmsaks
 tallinnasse ei sõida sa rongi ega bussiga
 vaid omaenda rõõmuga
 ja üürikorterisse mitte trammiga
 vaid occatu lustiga
 ego saab olla väike ainult siis kui ta on suur

10.19 14. aprill 2022
 kodus diivanil päris heas tujus

sulle kel on kiire
 wtf mine perse reaalselt
 sul ei ole kunagi kiire
 see lc tähendab et sa ei oska ntx

- 1) oma aega planeerida
- 2) stressiga toime tulla
- 3) üleüldiselt humble olla

learn to say no ja sea endale piirid äkki
 vmdea loe mingit eneseabi raamatut
 tutvü maailma religioonidega
 stress is just an illusion baby
 same goes with time
 mul on kiire
 tra pls

lõuna 20. aprill 2022
 köögis

what would i be without
 my uhkus
 only trait mis mind õnnelikuks teeb
 uhke olla hea ja nii lihtne
 keegi on ikka sust milleski sitem
 aga alati on keegi ka milleski parem
 või ei ole
 aga arvad et on
 kõiges parem mis loeb
 loeb see et ta saab seda mida sa ei saa
 tihti on tunne et mai saa sittagi
 ja kõik teised saavad
 nagu howw iss thiss fairrrrr : ' (
 ja selle asemel et veidi aega uhkusetä olla
 ütled ei
 never
 ja hakkad
 sõbra musi üle lööma
 sest seda sa saad
 seda ei saa teised
 või
 võidad jälle mingi auhinna
 sest sa oled 12
 forever 12
 nagu ma täiesti fain sellega:
 tahaks olla forever alakas
 aga samal ajal võiks olla see osa minus grown
 kes tahab olla nii siiiiiiras ja kõigest rääkida mitte
 ns seljataga ussitada ja kodus patja nutta
 noo one wanttts to talkkk with meee : ' (
 boo hoo

17.44 22. aprill 2022
 köögis sünnivad sitad luuletused mul on tunne

püüdlemine selle poole mida kätte ei saa
 pidev nagu mingi rännak ja kannatus
 maailmakannatuse enda õlul tundmine
 äratundmine et we all the same aga
 see läheb meelest või õigemini pole võimalik seda kogeda
 vahel harva aga siis saad sita kogemuse
 n-ö sita kogemuse saad haiget vms
 kogesid et we the same ja siis lambist
 the tables have turneedddddd ja sa mega pettunud
 i've been betrayed!!!
 pitiful face
 ja siis kordad sama mustrit sest peab
 peabki see on ilus ja tegelikult me kõik olemegi see sama
 koekogum mis situb kuseb sööb ja tunneb end üksi
 aga seda on keeruline kogeda nagu juba kirjutasin
 sa meeldid mulle
 ütlesin siis
 sa meeldid mulle
 kuulsid ka nii
 ja mida rohkem mõtlen seda müstilisem
 algselt tundus nii ühemõtteline sest filmides ja kuuendas klassis
 oli sellel ainult üks tähendus väline tähendus
 saab käest kinni hoida juua ja kõigist teistest parem olla
 ja nüüd
 ma ei saa enam sittaa aru
 mida vittu tähendab meeldimine :D
 ma solid ei saa aru
 nii kartsin seda väljendit ja pärast selle lausumist
 olen in the void ja teised vist veel rohkem
 või me kõik sama palju ma ei tea
 pealegi oli see nii antikliimaksiline
 ootas in vict suuremat reaktsiooni
 ükskõik millist tegelikult et mingi
 :s ja :o või
 vaatasin täna trammis päikesest jumekaid hruštšovkasid
 läbi roosade prillide
 ja olin shoketh

what
 i'm not in love
 ega keegi vict ei meeldi mulle ja mai meeldi kellelegi teisele
 aga i felt the feeling bitchheees
 ja vaatasin neid maju ja olin nagu wow
 this is insane
 i love being in the void lc
 i love romantika

11.44 17. aprill 2022
tallinn-tartu bussis kontserdile pohmellis ainult pea valutab tuju hea

i've cheated myself
 hacked
 kõiki neid pilte instas
 dont try to change others
 change yourself
 või kierkegaardi
 the most common form of despair
 is not being who you are
 vaatan nüüd rõõmuga
 ja peatun et mõelda
 hmm
 :'-) grateful face
 sest finna kutid
 finna häkkisin ennast ära
 mul kaks või rohkem olulist sisupunkti
 üks neist on how and why i fall in love
 ma tean vastust saate aru ja
 kõik edasised katsed on kandnud vilja
 ja vett
 teiseks tean kui kaua olen armund
 ja kuidas seda cheatida

because my love is an illusion
 selles mõttes et i love myself
 ja that's the tea
 ja saan teisi armastada ja faking
 valida
 keda ma armastan
 imagine
 my mind do b playing tricks sometimes
 lambist jääb kinni sinna kust edasi ei saa
 tupik ja täiesti aus tupik nagu
 because i am the tupik
 kierkegaard can fuck himself sest ütles ainult pooltõtt
 ja seda heterotele
 aga see don't try to pask on sitax teemas
 like we all know
 straightide convertimine on ajutine lahendus
 and we don't stan ajutised lahendused
 we stan long term commitment :s
 ja healthy relationships :s
 ja we all know et need pole v-o kõige enticingumad
 but listen carefully
 that just means that
 you yourself aren't enticing enough hahaha
 sucker
 mu armumine kestab ca kuu aega
 ja how and why i fall in love
 i'm always in love

23.50 19. aprill 2022
 üks voodis

helgema tuleviku poole on lühike tee
 võtta aastas päev või parem veel
 nädal ning sisendada et i have to eat
 mans ass
 i just have to eat mans ass
 ja hinnad langevad
 metsad kasvavad
 sõjad lõpevad

samas

Ruumi kirjutamine

kusagil mujal olla
mu sees

välisust... ja õue as
küsitarvused nagu hetkeks pe...

Taavi Teevet on sepp. **Andreas Kübar** on disainer. **Heneliis Notton** on dramaturg. **Nele Tiidelepp** on skulptor. Taavi Teevet on kostüümikunstnik. Andreas Kübar on trummar. Heneliis Notton on etendaja. Nele Tiidelepp on lavastaja. Taavi Teevet on õppejõud. Andreas Kübar on hobibioloog. Heneliis Notton on produtsent. Nele Tiidelepp on muusik. Taavi Teevet on kirjanik. Andreas Kübar on kirjanik. Heneliis Notton on kirjanik. Nele Tiidelepp on kirjanik. Kõigi nende kirjutamisväline praktika on tihti või lausa alati seotud tekstiga, ja just muu materjali kaudu avalduvad sõnade ruumilised mõõtmed. 16. aprillil kohtusid Tartu Kunstimuuseumis neli ühe generatsiooni loojat ning arutasid, kuidas nad on teksti juurest jõudnud muu materjali juurde – või vastupidi.

*tekib küsimus mida me siin
vastus on: seda mis tahame*

Kuidas jõudsite kirjutamiseni? Heneliisi näidend „Emesis“ sai Eesti Teatri Agentuuri näidendivõistlusel äramärgimise, Andreas kirjutab iga nädal omapärast uudiskirja, Taavil toimus hiljuti isikunäitus „Ainueksemplar“ ja praegu viibime Nele isikunäitusel „Keda saab ainult igatseda“. Kas avaksite pisut nende tausta?

Nele: Olen peaaegu kogu oma teadliku elu tegelenud kirjutamisega, gümnaasiumis intensiivselt ka teatriga. Kirjutamine on mu jaoks alati olnud ainus meedium, mida saab pidevalt kasutada: alati on võimalik kätte võtta pliiats ja paber, kuid installatsioonide tegemine on pikem ja vaevalisem protsess. Pärast keskkooli lõpetamist mõistsin, et see, mida ma siis teen, kui ma ei pea mitte midagi tegema, on kirjutamine. Kui EKA installatsiooni ja skulptuuri osakonda sisse astusin, kasutasingi oma portfoolios tekste. Praegu olen vabakutseline kunstnik. Noore Tartu konkursi raames sain võimaluse luua Tartmusi projektiruumi tekstipõhise installatsiooni. Otsin pidevalt viise, kuidas teksti paberist kaugemale viia. Siin on nad fragmentidena seintel ja helina ruumis, mingis mõttes sõidavad üksteisele sisse, aga ehk ka täiendavad üksteist.

Heneliis: Töötan Kanuti Gildi SAALis dramaturgina, mis tähendab, et ma tegelen palju kaasaegsete etenduskunstidega. Olen kirjutanud ühe näidendi ja ka Värskes Rõhus tekste avaldanud, ehkki ma väga hea meelega paberil tekste ei avalda.

„Emesise“ kirjutamisega alustasin ühel Drakadeemia kursusel, mille fookuses oli aja kasutamine näidendis. Tuli välja mõelda lugu ja tegelased, kellel on omavahelised draamad, arengukaar, puánt ja isiksused. Üldjuhul ma selliseid lugusid ei kirjuta. Näidendi keskne teema on see, kuidas elavad noored inimesed maailmas, milles nende vanemad elada ei oska. Stiililiselt on ta vist küllaltki fragmentaarne, eklektiline ja ajaliselt hüplik.

Andreas: Olen õppinud moedisaini ja igapäevaselt töötan Ellen Richardis disainerina, aga seda tööd tehes ei tegele ma üldse tekstidega. EKA lõpukollektsiooni loomise asemel kirjutasin hoopis raamatu, kus heitsin Eesti moe üle sõbralikku nalja. Iga nädal saadan välja isikliku uudiskirja, mida ise defineerin kui verbaalset õlu enne reedest pidu.¹

¹ Igal reedel saabub meililisti liikmete virtuaalsesse postkasti TERE-TSAU! UUDISKIRI, kus ilmuvad Andreas Kübara poolfiktivsed uudised, tekstid ja mõtisklused.

TERE-TSAU! UUDISKIRI sai alguse sellest, et tahtsin natukene nalja teha selle üle, et meili peale tuleb kogu aeg igasugust saasta, nii et tahtsin ise veel lohisevamat saasta kirjutada. Nüüdseks on uudiskirjast välja kasvanud konkreet- sed tegelased ja situatsioonid. Näiteks on üheks tegelaseks Imre auto, mille kõrvalistmel ma kogu aeg magan ja mis jõuab suvalistesse kohtadesse, näiteks Rapla Konsumi ette. Seal, kus Imre pann peatub, toimub alati ilgelt suur plahvatus. Minu jaoks on uudiskirja kirjutamine lihtsalt *fun*. Ma arvan, et need ideed ei toimiks muul kujul kui tekstina, tekst sobib nendega lihtsalt kõige paremini.

Taavi: Olen lõpetanud EKAs ehte- ja sepakunstiosakonna. Ka minu jaoks on tekst üha enam isiklik tööriist. Et see jõuaks töölauanurgast lipiku pealt või arvutist kuskile kaugemale, selleks peab pingutama, alati ma teda kuskile ei suru. Vahepeal kirjutan paar sõna, vahepeal terve lõigu.

Minu näitus „Ainueksemplar“ toimus A-Galeriis Tallinnas ja see sai alguse soovist teha luulekogu, mis ei lõpeta poes alla- hinnatud raamatute osakonnas. Teksti viimine metalli on mu jaoks alati oluline olnud, sest see on nii selge sõna surematuks tegemine. Mitte et ma nüüd nii väga surematu tahaks olla... Mind paelus ka mõte sellest, et kui üks luulekogu on olnud näituseruumis seina peal, siis näituse lõppedes pannakse ta ju plaksti kokku ja siis seda enam ei eksisteeri. Ühtepidi on sõna hetkeks surematu, aga teistpidi on kõik need näituse- tööd praegu mul ühes kingakabis.

Nele: Minu jaoks on väga erinev, kas ma kasutan tekste osana enda installatsioonidest või avaldan neid või loen ette. Kui tekst ilmub trükis ja see on toimetuse käigus natuke muutunud, siis ma ei tunne seda enam ära, sest selle ümber ei ole enam seda maailma, kus tekstid kirjutasin või millesse olin need mõelnud.

Taavi: Minu puhul saab tekst tihtipeale alguse mingist mälestusest või olukorrast. Hästi raske on kirjutada millestki, mida ma läbi elanud ei ole. Võtan näiteks ühe luuletuse: „Mu lapse- põlve kauneim mälestus / on Orissaare vana paadisadama / väikese õlitamata jalgvärava / pikk ja valus kriuksatus...“ Olen Orissaarest pärit ja käisin lapsena tihti vanaisaga paadisadamas, kus oli üks väike hirmsasti kriuksuv jalgvärav, aga ükski kohalik kala- või vanamees ei õlitanud seda kunagi.

See hääl oli mulle nii tuttav, et ma sain aru, et kui värav kriuksub ühtmoodi, siis tuleb vanaisa poest pudeli Saaremaa X-i ja lastele mõeldud magusate saiakestega, kui kriuksub teistpidi, siis tuleb see kuri mees, kes puutokiga nastikuid vette viskab. Või tuleb mingi kalamees, kellel on jube kiire. Aastaid hiljem, kui vanaisa oli juba surnud, tuli Orissaarde elama üks mees, kes hakkas ka paadisadamasse käima ja teda vist kohutavalt häiris see kriuksumine. Oma arust tegi ta ühiskondlikult väga kasuliku teo, võttis potsiku õliga ja õlitas väravahinged ära. Ühel reedel tulin Tallinnast koju. Laupäeva hommikul läksin paadisadamasse, tegin värava lahti ja see ei kriuksunud enam. Ja see oli kohutav. See värav ei kriuksu siiaaani, ma ei tea, mis õli ta sinna pani.

Millist tagasisidet saate ja millist tahaksite saada?

Andreas: Jälgin oma uudiskirja loetavuse statistikat ja teen selle põhjal sinisilmseid järeldusi. Tahan saada ainult positiivset tagasisidet. Mind on väga lihtne solvata. Kui keegi ütleks, et tekst oli täiesti mõttetu, siis ilmselt solvuksin. Teine teema on aga konkreetsetele inimestele sihitud laused. Ootan, kas see või teine sai pihta, et mõni lause, võrdlus või sõnastuse valik oli just talle suunatud.

Nele: Mul on seoses tagasisidega üks huvitav seik, mis polegi otseselt tekstiga seotud. Minu EKA lõputöö oli üleval Vent Space'is. Ühel hommikul tegin lahti Facebooki ja nägin, et üks härra oli mu töö kohta väga negatiivse arvustuse kirjutanud. Hiljem avastasin, et ma olen sellest tööst ennast täielikult eraldanud, ma ei ole seda isegi endale portfooliosse pannud, sest ma suhtun sellesse tagasiside tõttu negatiivsemat kui muidu. Huvitav, kuidas sellised asjad lõpuks mõjutavad, mida me elus teeme ja mida mitte.

Tahaksin oma tekstidele palju rohkem tagasisidet saada, ka neile, mida ei ole avaldatud. Vahel sunnin sõpru mu tekste kuulama ja oma arvamust avaldama. Hea, kui esmast tagasisidet annab sõber või lähedane, kes aitab sul seda lahti harutada või analüüsida.

Heneliis: Mul on tagasisidega selles mõttes vedanud, et ma olen palju kordi osalenud kursustel, kus kõik annavad üksteise töödele tagasisidet ja tekib turvaline ruum. Praegu ma igatsen aga kedagi, kes suudaks mitte ainult ühte teksti analüüsida, vaid vaadata kõiki mu eri meediumites ilmunud tekste tervikuna, ning öelda, et kuule, sa liigud mingis väga veidras suunas või et sa oled mugavustsoonis või et sa tegelikult võiksid teha midagi sellist. Ma ei tea, kas selliseid inimesi on olemas. Tavaliselt tajuvad ju lähedased su tekstide tervikut, aga nad armastavad sind, nii et nad ei ütle midagi.

Nele: Tundub, et üles kirjutatud sõnadega kaasneb tihti mingisugune häbi, võib-olla sellepärast, et see on nii isiklik. Nende avaldamine ja saatmine ning tagantjäreli lugemine tekitab piinlikkust ja ebamugavust.

Andreas: Mina vist ei suhtu tekstidesse nii, et see on minu looming, mille ma kirja panen. Pigem loon seda teiste jaoks. Ei kirjuta, et tunnetest ja mõtetest vabaneda, vaid et neid teistele ja endale juurde luua. Kirjutades isegi mõtlen ennast lugemajaga samasse ruumi – ja siis siseneme koos järgmisesse. Ma ei soovi, et minuga aja veetmine tähendaks üht muret teise järel või esoteerilist unistamist. Minu isiklikud tunded loovad küll tekstidele tausta, aga ei esita selle kohta küsimusi.

Taavi: Valin teadlikult, mis tekste ja kuhu saadan. Muidugi jätan osa tekstidest saatmata ja isegi lugemata. Aga võib-olla tuleb see päev, kui olen piisavalt julge, et need ära saata. Eks see mingi häbitundega seotud on – või hirmuga ennast lahti laotada. Peas tuikab kogu aeg küsimus, et mis see teiste asi on, miks peaks keegi üldse lugema seda, mida ma kirjutan?

Nele: Mõtlen tihti selle üle, kui palju peaks mõtestama ja sõnastama, mida ma olen teinud. Tekstidega tekib huvitav konflikt: meil on nii palju sõnu, aga need ei seleta mitte midagi ära, vaid teevad asjad ainult segasemaks. Andrease uudiskirjas on sõnad justkui ainult vahend, et tekitada kujundlik situatsioon. Oluline ei ole enam tekst ise, vaid situatsioon, mille see tekitab.

Kas tekst on teie jaoks kuidagi isiklikum kui muud meediumid? Kas teile tundub, et ehkki kirjandus, maalikunst, skulptuur ja muu kunstiline toodang on kõik sekundaarsed modelleerivad süsteemid, on sõnad neist kõige lähemad ja läbipaistvamad?

Nele: Tõesti, suuremat töömahtu eeldavad projektid läbivad palju filtreid, sest kogu protsessi peab rohkem läbi mõtlema ja see distantseerib algsest impulsist. Teisalt on füüsilise materjaliga töötamine ainesele lähemal kui tekst, teatud mõttes ei läbi see mitte mingit filtrit. Oled lihtsalt kehaliselt seal ja teed, mida teed. Selles mõttes on füüsilise materjaliga töötamine isiklikum kui teksti kirjutamine. Ma arvan, et kirjutades tekib häbitunne siis, kui näib, et mõttest ei olegi midagi rohkemat alles kui seesama lause, mille just kirja panid.

Heneliis: Kui sõnastada mõtteid ja tundeid või tegelasi, siis hakatakse otsima seost reaalsusega. Mu näidend loeti Draamateatris ette ja pärast hakkas mu isa kõigile selgitama, et meil kodus küll selliseid asju juhtunud ei ole. Isegi kui ei ole isiklikku seost, hakatakse ikkagi seostama. Kui Nele lugese enda teksti, siis ma kujutasin ka teda seal minategelasena ette. Ja siis juba ongi natuke piinlik.

Nele: Mul vist ei ole väga elav kujutlusvõime, aga ma ei suuda asju välja mõelda. Et on mingid seosed ja edasiarendused, aga ma kirjutan ikkagi üks-ühele seda, mis on päriselt juhtunud.

Millega te kirjutades riskite?

Taavi: Me riskime sellega, et me ei kirjuta enam mitte kunagi. Kui häbi ikka liiga suureks kasvab, siis bussiga tagasi Saaremaale! Noor inimene on ikka päris õrn olevus.

Heneliis: Äkki sellega, et kunagi ei tea, mida sa vastu saad. Paned teksti natuke isiklikkust või tugevat tunnet sisse ega tea, kes ja kuidas seda tarbivad ega saa mingit tunnet vastu. Samamoodi on siis, kui ütled kellelegi, et armastad teda ja ta ei ütle selle peale midagi, või kui kirjutad seda kellelegi ja siis ta siinib seda messengeris, aga ei vasta midagi. Vahel on tekstiga sarnane tunne.

Andreas: Vanu tekste, mis pole veel piisavalt vanad, et olla armsad, on tõesti piinlik lugeda. 99% minu vanematest

kirjutistest on kirjutatud suuuuurtest armuvaludest ja armastusest ja nägemustest, mis praegu paneb küsima, et mis või kes minu elu elas. Ei mäleta, et mul oleks keskkoolis mõni tõsisem romanss olnud. Või üldse mõni suhe. Aga kirjutasin stiilis „sinu pilk teeb ärkamise kergeks, juuksed lehvisid koos pööningukardinatega“.

Nele: Minu jaoks ei ole häbi seotud teiste inimestega või sellega, et ma kirjutasin mingist konkreetsest inimesest luuletuse ja ta loeb seda. Pigem tekitab häbi see, et avan oma isikliku siseelu, vahet pole, kas muudetud või võimendatud kujul, kõrvaltvaatajatele. Ja ütlen sõnadega välja, et nii lihtne, nii loll ma siis olengi. Seda näidata on tegelikult väga rõve. Ma võin ju nagu teha selle seina [osutab seinale] tehniliselt nii hästi, või ma isegi ei pea seda ise tegema, vaid lihtsalt ütlen, et tehke, ja hirm rumal-olemise ees kaob ära. Aga tekstist rumalus ise ei kao.

Taavi: Sellest vestlusest tõusis praegu esile häbitunne, aga see ei ole ju kogu aeg kriiskav probleem. Kirjutamine on tegelikult päris lõbus ka.

Nele: Mulle on kirjutamine olnud kõige vahetum kõikidest meediumitest, millega ma tegelenud olen. Skulptuuri tegemine nõuab palju tööd, inimesi, aega ja raha, aga idee seinast või katkistest saabastest või millest iganes saab üles kirjutada ja see ongi kohe olemas. Mulle tundub, et sellepärast on kirjutamine spontaansem ja selles on midagi väärtuslikumat kui skulptuuris. Mitte et tahaksin skulptuuri kohta midagi halba öelda...

Praegu olen jõudnud sellisesse kohta, kus ma saan aru, et see kõik on tegelikult üks ja sama jõgi. Mul on võimatu eristada seda, mis on tekst ja mis on muu asi, näiteks intervjuude tegemine. Kuidas teil on, kas tekst kui meedium on teistel samaväärsete seas või eraldi kategoorias?

Taavi: Metall on mulle lähedasem, sest ma olen tast midagi selgeks õppinud, kirjutamine on minu jaoks isiklikult väga raske. See on ka põhjus, miks ma ei jõua ilmselt kunagi luuletustest kaugemale. Ma ei suudaks tervet lehekülge teksti valmis kirjutada, sellepärast sobib mulle luuletuse formaat.

Heneliis: Minu jaoks on tekst lihtsalt vahend, mille kaudu ma mõtestan maailma, kõige alumine kiht. Kui ma midagi näen või kui kõnnin, siis mulle tundub, et ma kirjutangi maailma, mu peas hakkab mingisugune tekst looma, mis siis, et see ei jõua

kunagi paberile. See on minu jaoks kõige kodusem meedium, maailma ühendav traagelniit. Ma tunnen ennast kõige mugavamalt mõtteid sõnadesse pannes ja sõnu omavahel kombineerides. Selle mugava meediumi kaudu ronin tundmatutesse kohtadesse. Vahet ei ole, kas osalen lavastusprotsessis või annan teisele dramaturgile tagasisidet või teen raamatupoodi.²

Andreas: Kirjutades riskin sellega, et ei saa enam kirjutamisest lahti. Nagu Nele ütles, on see kõige spontaansem ja lihtsam viis millegi loomiseks, mis võib aga lõppeda sellega, et kirjutan igal vabal hetkel midagi telefonimärkmetesse ja pool elu jääb nägemata. Vaikselt hakkab segast peksma ja kui keegi kutsub ujuma, siis arvan, et meri asub minu peas. See võib juhtuda. Lähen rätikuga ühest kõrvast sisse ja tulen paljalt teisest välja. Esimesed edukad tekstid võivad käivitada mõtte, et nüüd peaks igasse projekti ka kirjasõna kaasama. Siis ongi asi pekkis.

2 Heneliis Notton ja Bohdana Kohorod veavad eksperimentaalset ja performatiivset raamatupoodi Kausaal.

Kuidas võiksid inimesed teie tekste lugeda?

Taavi: Mul on kirjutades väga raske ette kujutada, et peale minu on veel teisi inimesi olemas. Kuidagi natukene jabur öelda, et ma kirjutan midagi endast välja. Keegi niikuinii ei saa mu tekstist nii aru, nagu ma ise saan. Isegi kui sellel on eellugu või järellugu või terve raamat. Kui lugeda mu teksti „ISA OLI SURNUD“, siis te ei ole ju mu isa matustel, ei seisa mu kodutalu räästa all ega vaata mu surnud isa. Ja isegi kui ma täpselt ära räägin, kuidas see oli ja kes kus aianurgas suitsu tegi ja mida rääkis kirikuõpetaja, kuidas hauda kinni aeti, siis lõpuks see kogemus on ikka nii erinev. Minu jaoks on kirjutamise mõte tabada täiesti tavalisi, aga absurdseid hetki, mitte neil minna lasta.

Kirjandusfestivali Prima Vista kõige imelikuma luuletuse konkursi võidutööd

Maarja Katariina Kerge

Kui ma peaksin kunagi kirjutama
 ühe (1) imeliku luuletuse,
 kirjutaksin ma vaid ühesõnalise luuletuse
 ebavajalikult lohiseva
 ja ruumi raiskava, kuid ammendava pealkirjaga
 (nüansi mõttes kasutaksin selles isegi sõnu nagu
 „sulnis“ ja „katalüsaator“); samas – äärmisel
 vajadusel võiksin ma lühendada
 selle pealkirjaks
 „Sõnad, milleta ei ole võimalik ei metafüüsilisel
 ega füüsilisel tasandil ühtegi täisväärtuslikku
 luuletust kirjutada“
 ning selle sisu oleks järgnev:

notsu.

IMELIK!

Emma Gogoleva

sellest kõigest
 saab
 üks suur
 ja tore päev!

hommikul

õrmikud pudistavad puiesteele
 pärlpuhtaid
 üksteiseta põimunud
 siristavaid kollaseid
 udulõhnalisi
 südamesoove

lõuna paiku
 teisel pool
 tänavate vahelisi
 salakohti
 laulavad
 tivrakad
 käosabalehvikulisi tiivakesi
 kontrasümfooniast
 aadress
 lehekülg 224

õhtuti
 puutun suulistega
 su murbelisi
 välispindu

sõnatult
 süda uppumas Ipsipusse
 röllenduva rõõmuga

sellest kõigest saab
 üks suur ja tore päev
 !

Jan Eiler Tiilen

Luuletus armastusest

Hei musi,
 sa lõhnad nagu vanaema kartulid!
 Ma armastan sind sama palju,
 kui vanaisa põllul on kartuleid.
 Su keha on nagu porgand,
 mis mulle meeldib.
 Sa oled sama vürtsikas
 kui vanaema söök.

Mia Rohula

punane
 kollane
 roheline.
 nii öeldi mulle lasteaias

aga kas on?
 ei mäleta
 mu aju on justkui tainas

veniv ja nätske ja mõnusalt jahune
 pehme ja kleepuv ja seest õhuline

kes aias
 kes aias
 mina, lasteaias.

Hea päev

Tõnn Viik

Ärkan kolmanda äratuse peale, päikesekiired on täpselt näkku rihitud, sunnivad silmi kissitama. Nägu hõõrudes vaatan lakke ning kuulatan. Akna all mürisevad autod. On kuulda suurema auto raskemat liikumist ning korraga hakkavad huilgama tuletõrjeauto sireenid. Sellega on viimnegi uni silmist pühitud. Mõtlen, et tuletõrje läheb kustutama ümber läinud küünalt, mitte tuumaelektrijaama.

Kitsas taevatriip, mis kardina vahelt voodisse paistab, on selge. Ereda kollase päikese kõrval mõjub taevasina efektsena. Laotus on rahulikum kui tänavad selle all. Üle laotuse ei kihuta rootorite mürina saatel helikopterid ega üksteist taga ajavad lennukid.

Tuba on soe, õues oli vaid kerge öökülm. Mul pole sellest aimugi, küte töötab ning mina ei pidanud veetma ööd jahedas keldriboksis koos naabritega.

Vaatan kella, see näitab 7.30. Olen juba mugavalt sisse maganud. Enam ei jõua teha hommikutrenni. Alustan kohe hommikusöögi valmistamist. Keeran pliidil gaasi lahti ning sean piima tulele. Kuni piim keema läheb, teen presskannu kohvi. Kallan

kaerahelbed potti. Ma ei malda oodata, kuni kohv jahtuks, ning põletan kuuma joogiga keele ära. Ruttu sülitän kuuma kohvi kraanikaussi ning loputan keelt külma veega. Keelelt on tunda kõrbelõhna. Ei, mitte keelelt. See tuleb pliidilt, kus puder on hakanud põhja kõrbema. Kohviga tegeledes läks puder täiesti meelest. Keeran kiirelt gaasi kinni ning hakkam putru segama. Vast ikka kõlbab veel. Panen pudrule ohtralt moosi ning neelan selle kuidagi alla.

Veidi on küll kõrbemaitset tunda, kuid kiirelt süües ei jõua puder isegi keelt puudutada. Ongi parem, et ei jõua, sest tunnen juba keelel villi tekkimas. Igal juhul maitseb see puder ilmselt paremini kui maitseks külm lihakonserv metsa all.

Kiirelt haaran vihikud ja viskan kotti, pesen hambad, ajan habet. Lõikan žiletiga sisse. Jään peeglist lõuga vaatama, nagu suudaksin haava range pilguga kinni kasvatada. Algul pole haava nähagi, nagu polekski sisse lõiganud, aga paari hetke pärast ilmub lõuale punane tilk. See verepiisk on ainus, mida täna nägema pean.

Kuivatan salvrätikuga vere, teen viimased tõmbed žiletiga ja pesen näo. Panen riided selga ja heidan koti õlale. Enne minekut viskan esikupeeglist pilgu ja kohendan mütsi. Korterit lukku keerates proovin meelde tuletada, kas kõik vajalik sai kaasa. Midagi tähtsat küll ei meenu. Telefon, seljakott, rahakott, koduvõtmed – kõik on olemas. Trepikojast väljumisel pimestab mind päikese ere valgus. Siiski on eesti ilmale omaselt taevalaotuses sõudmas ka pilved. Sooja on täpselt parajalt, et muuta kõik tänavad lörtsimülgasteks, kuid mitte piisavalt, et lund lõplikult ära sulatada. Öösel külmub sulavesi jälle ära ja nii saab igal hommikul tänavatel uisutada. Kunagi ei jõuta igale poole soola puistata ja vähemalt üks osa teekonnast on seega ikka libe.

Jalutan kõnniteel, kui korraga müriseb kolinal mööda buss. Vaatan bussitabloolt numbrit. Minu! Miks ta seekord varem jõudis, varem pole kunagi graafikust kinni pidanud! Võtan sisse jooksuhoo, kätega hoian seljakotti kinni, et ta ühelt küljelt teisele ei pendeldaks ja saaks kiiremini joosta. Kiirust aitab arendada ka asjaolu, et ma ei pea kandma relva, killuvesti ega kiivrit.

Bussipeatus on juba jalaulatuses, kuid siis satun hooga kiilas-jääle. Enam pole aega kiirust vähendada. Jalad lendavad alt ja hetkeks hõljun õhus. Siis mulle meenub – pastaka jätsin koju! Millega ma nüüd loengus konspekterima peaksin?

Maandun ristseliti kõnniteele, jää ja kruusakivikeste sisse. Esimese hooga lööb maa kopsud tühjaks. Näen ainult pea kohalt mööduvat pilve. See on õrnalt hall, heleda tolmurulli värvi. Kujult meenutab tuvi, valget tuvi, kes tiibasid sirutades üle mu pea lendab ja lähima brežnevka taha kaob.

Siis leian hinge jälle üles. Ajan end püsti, kuid buss on juba peatusest väljunud. Muidugi jäid mõned peatuses olnud kodanikud ootama järgmist bussi. Nüüd rõõmustavad nad üheskoos, et said tasuta etendust pealt vaadata. Kõigi näod on pööratud minu poole, kui end püsti ajan ja kruusast puhtaks rapsin, mõni julgem mõtleb veel salli sisse peidetud irvega: „Mida sa siis tormad siin, ole õigeaks ajaks kohal, kui joosta ei oska.“

Ma eiran hüpoteetilisi torkeid ja lonkan bussipeatusesse. Lonkan muidugi ainult paar esimest sammu – ega ma ei plaani ühe libastumise pärast invaliidsuspensionit välja võtta. Valu läheb juba tasapisi üle. Bussiplaanilt selgub, et järgmine peaks tulema mõne minuti pärast. See pole päris õige buss, kuid nii pääsen kooli juurde siiski oluliselt kiiremini kui kogu tee jalgsi minnes.

Buss veereb viimaks peatusesse ning ukSED avanevad. Buss on pilgeni täis, kuid keegi ei tule maha ka. Pressin end peale, kuigi tunne on nagu kontvõõral, kes ei saa atmosfäärist aru, et inimesi on peol juba piisavalt palju.

Inimeste vahelt ei paista hästi tänavalegi, kuidagi pressin end neist läbi, et näeksin vähemalt aknast, mis peatus on lähenemas. Järgmises paistab helesinine mikrobuss. Uskumatu! Nad ei hakka ju tervet Eesti rahvast vedavat bussi piletikontrolliks peatama? Niigi olen hilinemas. Siin inimnurrus ei mahu ju korralikult piletit valideerimagi. Aga õnneks pole see relvastatud kontrollpunkt, kus kõigi dokumendid ja kotid läbi otsitaks, vaid rutiinne piletikontroll oma mikrobussiga, mõtlen.

Ma ei viitsi oodata, kuni kõigi pileteid oodatakse. Enamik ajast läheb rahakoti väljaotsimisele, sest rahvamassis pole selleks piisavalt ruumi. Astun bussist välja ja hakkam kiirkõnnil kooli poole minema. Bussi juures suitsetav juht proovib mind peatada, kuid ma ütlen, et näitasin juba piletit ta kolleegidele.

Suurest usaldusest või puhtast ükskõiksusest laseb ta mul minna.

Kool paistab juba eemalt. Mida lähemale jõuan, seda kiiremini hakkam käima. Lõpuks jõuan ukseni, panen jooksult maski ette, tõmban mütsi peast, silun juukseid ja astun fuajeesse. Pole isegi meeles, millises ruumis loeng on. Võtan kiirelt kalendri lahti, et end kurssi viia.

Leidnud õige ruumi, jään korraks ukse taha seisma ning kuulatan. Seest kostab ühtlane kõnekõmin. Olen nüüd juba 20 minutit hilinenud. Haaran lingist, koputan uksele ja sisenen. Kõik istuvad väikestes seltskondades ning arutavad omavahel midagi. Õppejõudu ei paista mu vabandus vähimatki huvitavat, valin tema viipe peale grupi, kus mu sõber juba jutustab.

„Millest sa kirjutasid?“

Mismõttes millest? Ma alles jõudsin ju? Sõbra tõgamise peale meenub – tänaseks oli seminaritöö. Tuli uurida mõnd juhtumit, mille on ÜRO kuulutanud inimõiguste rikkumiseks. Sõber kirjutas kolm lehekülge Srebrenicast – kuidas oleks saanud seda olukorda vältida, milline oli ÜRO roll, kuidas see Eestit mõjutas ja kuidas võeti seda vastu ülejäänud maailmas. Mul oli tegelikult isegi teema valmis mõeldud, aga täna läks ikka täiesti meelest.

Ma võtsin lahti ÜRO kodulehe ning otsisin seal teemat, mul ei ole endal kogemusi, teema leidmiseks ei pea ma enda mälestustes sobrama. Kodude puruks pommitamine, lähedaste hukkimine, nälg, pidev hirm elu pärast, need kõik on õnneks mulle võõrad mõtted.

Seminaris ei oska ma midagi kaasa rääkida, tekstid olid Somaalia piraatluse kohta, aga ma pole kunagi selle eriline fänn olnud. Õppejõu nägu seda ei reeda, kuid paistab, et ta siiski jälgib, kes kui palju räägib, ja jätab näod meelde. Ei saa lasta sellisel prohmakal enam juhtuda – edaspidi on kõik tekstid loetud ja kirjatööd õigeaks ajaks tehtud. Ega ma neid asju õppejõududele ei kirjuta, ma tahan ju ise targemaks saada. Seepärast siin olengi.

Korraka kõlab sireen. Ühtlane signaal huilgab kõrvulukustavalt üle terve hoone. Tudengite reaktsioon on erinev. Mõni vaatab segaduses ilmeka ringi, teised otsivad õppejõu näost õiget reaktsiooni, kolmandad istuvad sama rahulikult edasi, pilk telefoni ekraanile naelutatud.

Kui sireen rahunemise märke ei näita, haaram jakid-joped ja astume klassist välja. Liigume trepist alla ja edasi õue, kuhu on kogunenud juba mitu kursust tudengeid. Astume õppehoone

varjust välja ja naudime päikest, mida püüame väga pidada esimeseks kevadekuulutajaks. Sooja ilma ja esimeste lindude laulu rikub vaid groteskne signaal, mis kostab Toomemäe parki välja ega lase korrakski omi mõtteid mõelda.

Istume sõbraga pingil ja jälgime inimeste askeldamist. Järsku saabub vaikus. Kostab ainult linnamüra, mis nüüd paistab kõige rahustavama helina terves maailmas. Sireen vaikib. Kursakad viipavad kõigile jalutajatele-päevitajatele käega, et me juba tagasi tuppa läheks. Jätkame seminari sealt, kus 15 minutit tagasi pooleli jätsime.

Õnneks oli valehäire.

Pärast loenguid läheme sõbraga väiksesse kohvikusse lõunat sööma. Päevaroad on seal odavad ning palju inimesi ei käi, mistõttu on see mõnus koht, kus pärast kooli einestada ja juttu puhuda. Ta tellib prae – sealihastrooganov –, mina võtan seljanka. Võtame mantlid seljast ja istume lauda.

Pärast rutiinset vestlust kooliasjade kohta – millised tähtjad on lähenemas, mis loengud on homme ja kuidas seminar läks – jääme vaikseks. Siis jõuab toit ja süveneme sellesse. Ühtegi jutu-teemat pähe ei tule ja me ei hakka punnitama ka.

Naudin vaikset raadiot letil mängimas, supilusika kõlksu-mist kausis ja naudin rahu. Ma lõpetan söögi esimesena ja jään mõtlema. Tema oli vahipataljonis, sõjaväepolitseis. Ei kujuta ette, et ta peaks praegu sõjavange läbi otsima, nipukatega kinni siduma, kolmnurkrätikuga silmi katma ja transpordivahendi peale sundima. Niimoodi päevade kaupa. Võib-olla tuleks vahel VIPE eskortida – väliskülalisi või mõnd kõrgemat kindralit.

Mina olin Kuperjanovis. Meedik. Praegu veaksin haavatuid masina peale, kontrolliksin žguti pidavust ja haavatu hinga-mist. Lennukid pea kohal kihutamas, viskuksin iga paugu peale pikali. Vahel ei õnnestu mul tule all haavatuni jõuda, siis peak-sin karjuma tolle lahingukaaslasele, kuidas verejooksu peatada.

Aga me oleme siin. Ma vaatan ta nurgelist nägu, kriipsukuju-list suud, seitlisse kammitud brünetti juuksepahmakat. Proovin teda ette kujutada sõjas. Proovin end ette kujutada sõjas. Ei mahu pähe.

Sõber lõpetab oma prae ja joob veeklaasi tühjaks. Jääb mulle õndsas näoga otsa vaatama. Talle tuleb mõte poliitikast rääkida. Ma ei jaksa sellele praegu mõelda, aga vaielda mulle meeldib. Iroonilisel kombel ei klapi meie maailmavaated absoluutselt, aga sõpradena saame hästi läbi. Ta hakkab laetud küsimusi küsima. Tavaliselt läheme vaidlema ja langeme oma põhjenduste ja argu-mentidega absurdsusse, kuni leiame uue teema. Praegu aga pole mul üldse selleks tuju. Paremas-vasak, üles-alla, praegu on see liiga palju.

Tõusen püsti, nihutan tooli laua alla ja hakkan riidesse panema. Sõber arvab esmalt, et ma teen lahkumisega nalja. Kui juba mantli viimaseid nööpe kinni panen, saab ta aru, et mul on tõi taga.

„Ära ole nüüd nii, ma ei tahtnud sind solvata kuidagi. Istu maha, räägime millestki muust.“

Ma ütlen, et ma pole solvunud, aga praegu ei jaksa rohkem siin istuda, jalutan koju. Panen mütsi pähe, tänan leti taga askel-davat teenindajat ja astun välja. Sõber jääb nõutu näoga mulle järele vaatama.

Kohe, kui üks mu selja taga on kinni vajunud, tunnen end lollisti. Ega ma teda ei solvanud? Äkki peaks tagasi minema ja vabandama? Asi pole ju üldse temas, ma lihtsalt ei jaksa-nud praegu. Ah, küll saab korda. Pole kunagi pikalt tülitse-nud. Kirjutan talle õhtul ja selgitan. Sätin salli paremini kaela ja hakkam astuma. Ma ei taha otse koju minna, sest siis peab asjali-kuks hakkama ja selleks pole praegu tuju. Jalutan majade vahel veidi ja lähen koju suurema ringiga.

Kui linnale on juba langenud hämarus, sean sammud jälle õue. Lähen neiuga kinno. Me oleme mõned korrad väljas käinud ning jutt jookseb hästi. Ta õpib ülikoolis inglise keelt. Saame kokku Raekoja platsil.

Tavalise naeratuse asemel hõikab ta lähenedes rutaka „Tšau!“

Astume ühes taktis kino poole. Piletikassas on ootamatult pikk järjekord. Pooled kohad on juba hõivatud ning seansini pole enam pikalt jäänud. Toksin närviliselt jalaga maad ja proovin

neiuga juttu teha. Tema päev oli raske, tal jäid kindad kiirustades koju ning ta pidi terve päev paljakäsi ringi jalutama.

„Katsu, kui karedad mu käed on.“

Ta käed on pehmed. Need lõhnavad virsiku järele. Nahk pole pragunenud ega krobeline, sest ta pole valanud vabatahtlikuna terve päev pudelitesse kütust, et valmistada Molotovi kokteile.

Film on isegi huvitav. Pole tavaline hollywoodikas. Räägib külma sõja aegse tšehhi intelligendi elust, põhitegevus toimub Praha kevade ajal. Konfliktis on inimese ideaalid ja morbiidne reaalsus. Aegumatu dilemma, mille kaudu inimloomust avastada. Kas võidelda ebaõiglusega, isegi kui olukord on lootusetu? Või leppida väljapääsutu olukorraga ning hinnata väärtused ümber? Panen kõrva taha mitu mõtet, millest oleks pärast jalutades ehk hea rääkida-arutada.

Silmanurgast tikub peale väsimus. Öösel ei saanud piisavalt und. Järjekordsete Praha droonikaadrite saatel kustub pilt. Avan ehmatusega silmad. Ma ei jäänud magama. Mõtlen une peletamiseks lonksu vett võtta. Otsin kotist vaikselt pudeli. Iga heli tundub olevat võimendatud, nagu oleks mu pudel ühenduses saali kõlaritega. Pudelit maha pannes alahindan ma pimedas pöranda kaugust ning pudel maandub metalse kolksuga. Keegi ei vaata minu poole, kuid pole võimalik, et keegi seda ei kuulnud. Õnneks on see ainuke metalne pauk, mida saalisviibijad täna kuulma peavad. Tahaks piinlikkusest tooli sisse vajuda.

Vaatan neiut enda kõrval. Ta on filmi süvenenud. Tema pähkli-pruunide silmadest paistab ekraani peegeldus ning ta näolapil vilgub valgus. Kui toonid kaadri kaupa kiirelt vahetuvad, paistab, nagu kogeks ta mõne sekundi vältel kõiki emotsioone.

Filmi lõpp on pingeline. Peategelane on sunnitud oma ideaalidest taganema, et päästa kallima elu. Siiski püütakse filmi lõpetada lootusrikkalt ning neil õnnestub läände põgeneda. Nagu ajalooliste filmidega ikka, lõppes film infoslaididega, mis tõdesid idabloki kurba saatust ning veel kolmekümne aasta pikkust allumist Nõukogude Liidule.

Pärast filmi panen tähele, et saal on pooltühi. Kust enne selline järjekord tekkida sai? Kuidas ma enne seansi saali tühjust ei märganud? Keegi teine sellele tähelepanu ei pööra ja ajan ka end pehmelt toolilt püsti. Jalad on kangeks läinud, ei taha hästi sõna kuulata. Aitan kaaslasele mantli selga ning astume kõrvuti saalist välja. Vetsus õnneks pikka järjekorda pole. Oodates teen

tingrefleksina kohustusliku tiiru telefonis, kuid midagi maailmamurdvat kahe tunni jooksul juhtunud pole. Neiu jõuab samuti fuajeesse ning sallidesse-mütsidesse mähituna astume õue lörtsi kätte.

Jalutame Emajõe promenaadil. Jäärüngad liiguvad aeglaselt jõgemööda allavoolu. Kevadine sula on käes. Sammud kõlavad lirtsudes kõnniteelt vastu, esimesed lumehanged on hakanud tasapisi haihtuma. Kaarsild on värviliste tuledega valgustatud. See paistab juba kaugelt, iga samm eraldi tooni, justkui igaüks erinevast materjalist kokku klopsitud. Jalutame kõrvuti rahulikus tempos. Vaatamata halvale ilmale on teisigi jalutajaid. Mõtlen, et linnas pole kehtestatud komandanditundi, mis keelaks tsiviilisikutel tänaval käia.

Tal on seljas punane poolvillane mantel. Kui me jalutame läbi tänavalambi valgusvihu, vahetub mantli värv sekundi mürdosa jooksul veripunasest erksaks purpursiks ning varjus jälle tagasi veripunaseks. Ta mantlil pole ühtki tolmukübet, plekkidest rääkimata. Ilmselt pole ta täna pidanud mitu korda loengust õppehoone keldrisse jooksmas ning seal tolmuses pimeduses raketihirmus maaga üheks saama.

Jälgin värve tükk aega ning ei panegi aja möödumist tähele. Varsti hakkame jõudma tema ühika juurde, aga olin seda jalutuskäiku mitu päeva oodanud. Tahaks midagi öelda, kuid ei oska. Kõik mõtted, mis filmi vaadates tekkisid, on peast lennanud. Tavaliselt oskan ma ikka mõne jututeema üles võtta, kuid täna on äng mu keele haaranud ja piuksugi ei tule välja. Tema ei räägi ka midagi ning näib olevat mõtetesse süvenenud. Kastanipruunid lokid langevad punasele mantlile ning hüplevad vaikselt igal sammul.

Juba paistab tema toa aken. Ma pole seal sees käinud, kuid eelmine kord koju saates näitas ta mulle – kolmas korrus, teine aken paremalt. Tookord oli meil palju rohkem rääkida. Olin veel naljaga öelnud, et hea teada, siis ei lähe vale akna alla serenaadi laulma. Praegu tundub see jabur. Pooltes akendes särab veel tuli, usinad tudengid õpivad tublisti. Nad ei pea kaevikuid kaevama ega kuulipilduja lukku õlitama.

Jõuame ukse juurde. Ta pöörab end minu poole, uks jääb tema selja taha.

„Nii, olemegi kohal.“

Jah, oleme tõesti. Tahaks nii väga midagi öelda. Ta vaatab mind, nagu ootaks, et ma midagi ütleks. Või on see minu soovmõtlemine? Ja kui öeldagi, siis mida?

„Mul oli väga tore, me peaks seda kunagi kordama,“ ütlen.

Neiu ei näita seda välja, kuid saan aru, et see polnud, mida ta ootas. Ta nägu justkui kahvatub veidi fuajee tulede valguses ning ta naeratus värahtab. Üle öla viskab ta kiire „tšau“ ning kiipkaardi piiksu saatel neelab ta endasse hiiglaslik betoonmonster, mis mahutab sadu tudengeid.

Tagasi jalutades meenuvad kõik küsimata jäänud küsimused ning avaldamata jäänud tunded. Annan endale mõttes jalaga ning kõnnin oma saamatuse tõttu endaga pahandades korteri poole. Ei tea, kas julgengi teda enam välja kutsuda. Ei pane mõtteisse kadununa tähelegi, kui astun vilkuva kollasega ülekäigurajale. Mu tähelepanu äratas alles kummivilin ning vihane autosignaali. Musta mersu juht viibutab vihaselt rusikat, keerab muusika valjemaks ning stardib mootorimöirge saatel, et Riia teel kiirendades sekundeid tasa teha.

Linn on tuledes. See leevendab kuidagi hinges pesitsevat ärevust ja pahameelt nässu läinud öhtu pärast. Kuniks kiirgavad tuled tänavail ning poesiltidel, käib elu tuttavat rütmi. Tulesid ei pea linnas ööseks välja lülitama ning kodude aknaid pimedama, ei pea kartma raketilööke või droone.

Jõuan lõpuks kortermaja juurde. Heidan pilgu oma aknale. Tuli põleb! Kes mu korteris on? Kellelgi teisel ei tohiks võtit olla. Äkki on sõbrad etteteatamata külla tulnud? Aga kuidas nad ikkagi uksest sisse said? Avan kiirelt trepikoja ukse ja hüppan kaks-kolm astet korraga võttes üles. Korrus allpool seisatan ning kuulan – midagi ei kosta. Astun pehmete sammudega trepist üles ning võtan tasase liigutusega lingist kinni. Proovin vaikselt ust avada, kuid see on siiski lukus. Rabistan võtmetega ja kukutan need külmale kivi-põrandale. Lõpuks saan võtmed lukuauku ja keeran lahti.

Korter paistab esmapilgul vaikne. Esikus ega vetsus pole kedagi. Toas põleb laelamp. Köök on samuti tühi. Korteri ei tundu olevat ühtki hingelist. Kontrollin kiirelt diivanialust ja riidekappi, kuid ei ilmu ühtegi murdvarast. Jään korra liikumatuks ning kuulatan. Vaikus. Ainult külmkapp suriseb tasa.

Unustasingi enne väljaminekut lihtsalt lambi põlema. Vaatan kooliasju, kuid hetkel ei huvita mind seminarid ega kirjatööde tähtajad Moodle'i kalendris. Homseks on juba järgmine asi lugeda-analüüsida, aga küll jõuab hommikul enne loengut.

Pesen hambaid. Vannitoa lambi valguses, hambahari suus, inspekteerin hommikul lõuale tehtud sisselõiget. See on juba veidi paranenud, loodetavasti ei kasva karv sisse. Loputan suu puhtaks ning astun duši alla. Esmalt tuleb ainult jääkülma vett. Kas boiler on katki läinud või täitis naaber just vanni? Vesi läheb leigemaks, aga soojaks ikka ei saa. Küürin end kiirelt puhtaks ja võtan rätiku. Mõtlen, et õnneks ei pea ma pesema end liitri vee ja tüki seebiga kaeviku taga, et paljas keha männipuude vahelt kaugelt silma ei torkaks, varakevadine lörts pähe sadamas.

Teen kiirelt diivanile aseme ning ronin ruttu teki alla. Kuigi diivan on veidi liiga pehme, pole see võrreldav niiske maapinnaga metsa all, mürsud lähedusse langemas ning vilisevate rakettide kaja kõrvus.

Und ei tule. Proovin mõelda rahustavatele asjadele, kuid sest pole tolku. Vähkren ja pöörlen ning vaatan pimedas lage. Väljast ei kosta hääli. Mõni üksik auto sõidab majast mööda, kuid inimeste samme või kõnekõminat pole enam kuulda. Kõik puhkavad turvaliselt koos perede ja lähedastega.

Mul ei tule endiselt und. Pole vist piisavalt väsinud. Õnneks ma ei ole rampväsinud päev otsa haavatute tassimisest, nii et esimesel vabal võimalusel vajuks silm kinni ning ei jõuaks isegi millelegi mõelda. Homme jätkub sama rutiin. Kujutan ette, et lagi on kinoekraan ning filmilindiks on tänane päev ja vaatan kõike juhtunut uuesti. Ma ei muudaks mitte midagi.

Õnneks oli täna ikkagi hea päev.

veebuar 2022

Leinal on kerge raske olla

Saara Liis Jõerand

Vootele Ruusmaa
„Purgatoorium“
Kaarnakivi Selts, 2021

Vootele Ruusmaa teine luulekogu „Purgatoorium“ on väga ilus. Taaskasutatud paberi krobeline pind, pealetükkimatu sõejoonistus kaanel ja raamatu piklik formaat tekitavad esimese hooga tahtmise see lugematagi põue pista ja endaga kuhugi kaasa võtta – näiteks metsa või Viljandisse –, kus saaks rahulikult maha istuda ja alles siis lugemise peale mõtlema asuda. Või alustuseks öökapile hingama panna, või hoopis asisemate asjade vahele ära peita ja teinekord üllatuda. Ruusmaa raamat ei taha mulle koormaks olla ja seda on tähtis kohe alguses mõista.

Sest luulekogu keskmes on lein – aus, valus ja rusuv lein, täis tagasivaateid, süütunnet ning uue, lähedase inimese võrra tühjema maailmaga kohanemise keerukust. See kõik kaalub väga palju. Elu, mis varem möödus enesestmõistetava jadana, koosneb nüüd iseseisvatest elamist ootavatest sekunditest, minevik, mis on ikka olevikku toetanud, astub ise esikohale ega soovi seda positsiooni enam loovutada. Aastaajad vahelduvad, aga autor nendega kaasa minna ei saa, sest see, mis olnud, on vaja enne ära lahendada: „nüüd palun / vabandust / pea iga / päev“ (lk 14). Lahendusi muidugi pole, tuleb ainult oodata ja ooteaeg on hirmus pikk.

Senikaua kui maailmaga kontakti ei saa, tuleb läbi ajada kesise seltskonnaga – iseenda pahupoole ja sellega, keda enam ei ole. Esimene neist on autorile vastumeelne ja tema alatine kohalolek surmani ära tüüdanud, teine täielikult puudu, aga kõigi igatsuste siht. Nii püütakse ka luuletustes rääkida just teisega, aga mina tuleb ikka ja jälle ette, muutes ka pöördumised enesekohaseks: „hüüan sind / hüüan sind // endamisi, / salaja“ (lk 8). Sageli ei tunneks kirjutaja nagu oma mina ära ja see kahestumine võimaldab neil omavahel suhelda – endaga tõtt vaadata (lk 33) ja püüda endale andestada (lk 34), sest on ju selge, et „häda / endale ei / suuda päästa / mind“ (lk 18). See kolmainsus peab korraga ühes kehas hakkama saama, nii et raskus ongi paratamatult mitmekordne.

Iseenesesse pööratud tunnetesse aga lugeja ei mahu, võõrast raskust enda kanda võtta ei saa. Luulele ei taheta ainult kaasa tunda, vaid ka kaasa luua, ja selleks tuleks kirjutajal astuda samm sisevaatlustest edasi – samamoodi

nagu peab tegema leinajagi, et mitte enesesse ära eksida. Üks võimalus on pöörata pilk väljapoole. Kuidas näeb välja elu, mis on ühtäkki nii kaugeks jäänud? Aga milline on surm, justkui siinsamas, aga ometi täiesti tundmatu? Piirilseisja vaade avaneb ju mõlemale poole. Tekib dialoog.

„Purgatooriumis“ on elu muidugi äärmiselt palju. Sinna sisse mahub lõputult värve, kujundeid, kohti, aistinguid! „[S]el heledal / seisval päeval, / mil pilkav / päike kütab / kere kuumaks, / krudisevad / hambad / tolmust ja / sinetavad / mustikaist“ (lk 16). Üksainus hetk, aga nii palju asju ja olekuid, põhjuseid ja tagajärgi, mälestusi ja ootusi. Elujõud avaldub Ruusmaal kehalisuses ja tegevuslikkuses – miski peab tingimata kõrvetama, määrima või voolama.

Seda võivad teha ka asjad, mida katsuda ei saa, nagu hirm, hommik või südametunnistus, ja see tõsiasi tundub olevat Ruusmaa maailmanägemises tähtsal kohal. Juba tema debüütkogus „Tavaline Don Quijote“ (2018) teeb valitud tegusõna kõne all oleva nähtuse kas vedelaks või vähemalt vägagi aineliseks, seda pea igas teises luuletuses: olemine jookseb tühjaks (lk 13), valu roostetab (lk 10), armastust valatakse (lk 22), elu valgub (lk 73), öö sisemus tilgub (lk 74) ja eilne maailm sööstab kraanikausist alla (lk 71). Nii antakse minimaalsete vahenditega edasi mõju, mis kõigil neil asjadel kogejale päriselt on – ööd on võimalik tunda samamoodi, sama tugevalt ja vastuvaidlematult kui kuum, märg või teravat. Elu mitte lihtsalt ei *ole*, vaid *teeb*.

„Purgatooriumis“ kohtab seda korduva võttena vähem, aga tuum püsib tugev: „vaid sisiseb / see päev / leigel õhtukerisel“ (lk 12). Jälle vedel! Kerisel sisisemine võiks olla luulekogu elukujutuse kvintessents. On olemas heliline ja kehaline aisting, tegevuslikkus ja muidugi tuli („seda, mida / kutsume eluks / seda heledat / leeki, mis meis / põleb“; samas), aga ruumi kuumaks ei löö ja higi voolama ei hakka – selleks on leinaja elust liig kaugel. See tuli ei puhasta, ainult soojendab veidi.

Surm on aga lumi. Valge, kerge ja puhas: „talv tuleb / nii tasa / tasa järsku / kui surm / valge / linaga“ (lk 7). Isa sängitatakse hauda kargel jaanuaripäeval, mil tolmu ja higi

asemel võidutsevad jäälilled, suvel väsimatult sumisevad kärbsed langevad talvel vaikselt aknalaua valgele altarile (lk 23). Selles ei ole midagi vägivaldset, midagi iseenesest valusat – valusaks võivad vaikuse teha vaid seda ümbritsevad helid, mälestus sellest, mis jäi lume alla. Elus inimene kipub aga just neist lähtuma, sest iseeneslikku vaikust on raske omaks võtta, samamoodi nagu vajame tühjuse jaoks anumat. Elu sees on vaikus alati paus.

Ja pause on „Purgatooriumis“ palju. Luuletused on pikaks venitatud, sundides peatuma pea iga sõna järel. Mõnes kohas on värsiridade vahel ju peale enteri ka koma – kas koma teeb pausi pikemaks või muudab ainult tooni? –, teisel juhulikuna näiv stroofivahetus ja võimalus uuesti sisse hingata. Surma vaikus on kogu aeg kohal. Muidugi, luule niimoodi käibki, luule toob pausid nähtavale. Seda teadlikku žanrivalikut rõhutavad eriti mõned luuletuste vahele piktitud lühiproosavormid, mis on küll vertikaalselt paigutatud ja seega väljanägemiselt samasugused kõrendid, aga lugemise rütmi mõttes palju enam täis. Kontakt autoriga on järsku ehmatavalt otsene, kuigi jutt võib käia ikka samadest asjadest, sama poeetiliselt: „kuulan ahjudes küdevate puude praksumist näilise aja tiksumisena. viskan halge juurde, aeg paisub ja kuumeleb.“ (lk 47)

Üks pausiallikas on luulekogus veel, täiesti uus ja täiesti žanriväline. Nimelt on mõne lehekülje sees augud. Pole sõnu, aga pole ka paberit! Need augud pole piiluaugud nagu lasteraamatutes, kuigi järgmist lehekülge võib sealt natuke näha, need on ehtsad puudumise-augud. Koos pausirohkete luuletustega tekitavad need tunde, nagu luulekogu tahaks võimalikult olemata olla. Olematuid leinaluulekogusid on maailmas ju lugematul hulgal ja nende kergus pole „Purgatooriumi“ omaga võrreldavgi, ometi ei tuleks ilma oskusliku suunamiseta kellelegi pähe

**Luuletustes
püütakse rääkida
just teisega,
aga mina tuleb
ikka ja jälle ette.**

neid kaaluda. Ruusmaa suunab. Nii palju sulgkerget olematust meie ümber!

Seal, kus olemasolev „Purgatoorium“ endale auku ega pausi lubada ei saa, on aga võimalikult puhas mõte. Nii proosa- kui luuletekstid on kui kapslid, täpselt ühe idee, mälestuse või vaatepildi peegeldused, mis võivad minna küll sügavusse, ent ei hargne laiali. See mõjub koduselt ja usaldusväärselt, samas ka jõuliselt. Edasiantava pildi eest ei ole võimalik kuhugi peitu pugeda, see tuleb tasa järsku, valge linaga. Tekstid ise asuvad elu värvidest ja paralleelsetest võimalustest kaugel.

Kuna aga mõte, nagu juba öeldud, on väga isiklik ja eneseküllane, ei jäta hargnevuste vältimine tihti ühtegi lähenemisteed. Kõik, mis leinajast enesest väljapoole ei vaata, jääb paratamatult vaatluskaugusele – ka suurema üldistusvõimega kujundid nagu „armastuse ja / surma tempel“ (lk 21) või „kadeduse / uinutav / energiaväli“ (lk 39) tunduvad olevat autori isiklikud asjad, mille tähendus on minu jaoks kindlalt paika pandud ja mida mina pean seega vaid mõistma, mitte omaks mõtlema. Sest keelel üldjuhul omapäi uitama minna ei lasta – mõte on olnud enne ja sõnad tulnud järele, püüdes esimest võimalikult hästi teenida, täpselt ja ilusalt väljendada.

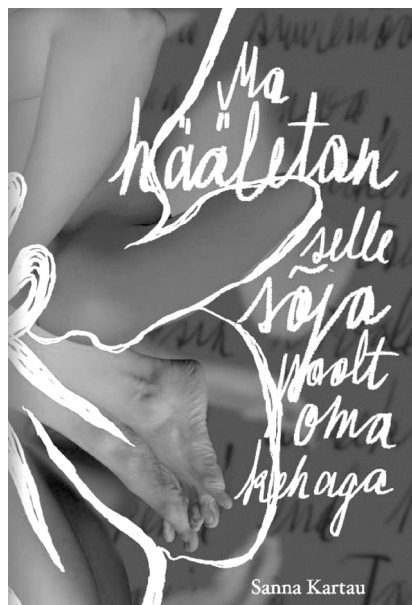
Kui vastupidiseid näiteid ei leiduks, oleksin valmis puhtusepüüdlust uskuma ja distantsele jäämisega leppima. Ometi ilmutavad end mõnel leheküljel teised tasandid, mis lasevad mul tekstiga kaasa liikuda, sest saan tähenduse mängust osa, ja üllataval kombel teeb see mõtet kergemaks. Tuleb välja, et luules võib mitu olla vähem kui üks. Kõlamängud nagu „tulistjalu / tulitavat / umbnelja“ (lk 33) ja „kurja- / kuulutavalt / kukub / kägu“ (lk 20) hakkavad ise ennast kandma, lihtne siire annab kujundile „ronivad kurku / mööda vääneldes / üles“ (lk 17) õhku juurde. Ja 37. leheküljel on otsekui muuseas kirjas „olla ärkvel on lõikuspäev“, mis on nii äärmiselt avar, nii osavalt igasuguse täitmise eest kõrvale põiklev, et tõuseb peaaegu lendu. Kust tema siia selgepiiriliste kujundite vahele sattus?

Sellised kohad näitavad, et kui sõnadesse endisse rohkem ruumi jätta, võib ka sisu omasemaks saada. See oleks siis teine võimalus, kuidas jagamatut sisemaailma lugejale avada – lasta tekstidel rohkem elu kui surmaga kokku kõlada, kaalu vähendamiseks paljusust juurde anda. Seda nõuda tundub ebaõiglane, aga vaid nii võiks luulekogust saada väike puhastustuli ka mulle, lugejale, ja mul oleks sellest hea meel. Jagatud mure on ju kergem, kõigile.

Kehad ja korteripeod

Johanna Rannik

Sanna Kartau
„Ma hääletan selle sõja poolt oma kehaga“
Tuum, 2022

„Ammu aega tagasi otsustasin ma / suuremõõtmelise elu kasuks“ (lk 18). Mida tähendab eredalt elamine? Mis valgussähvatusi ja tuhmi masendust kuvataks ekraanile, kui too elu filmilinale teiste vaadata lasta? Sanna Kartau debüütluulekogu „Ma hääletan selle sõja poolt oma kehaga“ lasi end kaua oodata. Olin üpris üllatunud, et Kartau sulest polnudki seni ühtegi kogumikku ilmunud, ehkki tegev ja tuntud ja hinnatud on ta juba mõnda aega; esikkogu ilmumist toetas Liisi Ojamaa auks loodud Väikese Hipi Fond, lisaks on Kartau möödunud sügisest Müürilehe kultuuritoimetaja. Hiljuti pälvis ta Värske Rõhu aastaauhinna.

Debüütikogu on oma olemuselt väga põnev nähtus: see on esimene ametlik sissejuhatus luuletaja siseilma, mis on tema enda poolt kureeritud. Saame tuttavaks, just sellisena lasen ma sul end nüüd avastada. Senine paremik, kirjanduslik identiteediloome. Proloogina avaneb esimene luuletus „Low maintenance / unpoem“: „kummardun selle lehe kohal, jälle / haaran pastaka, jälle / lootuses, et must tint / mu vabandusi täis vaikustest / välja juhatab. [---] kuskil avan ma sahtlitäie sõnu ja kuskil / olen ma mürgi välja sülitanud, ma tõstan / selle teksti oma õlgadelt maha.“ (lk 10–11) Nüüd on ta teiste kanda, kas meelerahusalvina, terava torkena rinnus või ajas punguvate mõtetena.

Kartau luule keskmes on keha ja kehalisus. *Fleurs du mal* tüüpi füüsilisus annab end tunda vaat et igas luuletuses, otseste kehaosaviidete ja/või erksate, rõhuvrõlgete kirjelduste kaudu, mis tekitavad sarnase efekti nagu Aaviku sõna „õõv“ – neis on teatav onomatopoeetilisus ja kujutlusvõimet toitev elujõud. Darja Volkova fotod ja kujundus rõhutavad seda veelgi. Känkras kehade kollaaž. Võibolla just sellepärast muudeti ära ka luulekogu pealkiri: algselt plaanitud „Vahetus“ vahetus (vabandust!) deklameerivamaks. „Ma hääletan selle sõja poolt oma kehaga“ pärineb ihalisest ja kehalisest luuletusest „Mesi versus struktuur“: „Sonnenallee. Me uuristame / üksteise kehadest luid välja, imeme / need üdist puhtaks – krudisevad kõhred / kui õudukate traktaadid. / Ma hääletan selle sõja poolt / oma

kehaga, ma hääletan, laiali jaotatud kui / maailm peeglitest. Ma nägin, / kuidas sa armide servasid leida püüdsid, / karusüda.“ (lk 38) Kehalisus avaldub tihti emotsionaalsete kõrg- ja madalhetkede kontrastides: „Õnne nimel sirutugu su varbad. Valu sääres on vaid sellest, / et sa pole harjunud nii palju painduma. / Siis tõsta üks jalg õla juurde ja hoia seda hammaste vahel, / et mitte karjuda.“ (lk 46)

Minu suureks rõõmuks saab ka Kartau tekstides rääkida naiselikkuse eri (politiseerunud) vormidest. Niivõrd võimestav on näha naiskirjanike loomingus emotsionaalset labiilsust – nahaalsust ja kirge, rabedust ja linnuema õrnust. Kartau luuleminade ja -sinade puhul joonistub enim välja nii-öelda alternatiivnaiselikkus, millel on siiani kummalisel kombel kerge šokiväärtus (nt ärev ootus, et päevad juba algaks). Siin tuleb vast kaugeneda iseenda arusaamadest ja reaalsustajust ning vaadata suuremat pilti – ehkki oma argiilmas võib tunduda, et feminism on juurdumas ja naine kui selline lõpuks ometi avarduv mõiste, ilmuvad ikka pinnale mõttekäigud, kus veel tänagi naistele kõveriti vaadatakse, kui neil pole ka pärast tudengiiga mõistus pähe tulnud. Kui tahad olla heaks kiidetud, pead ju lõppeks ikka konformeeruma; vastasel juhul jätk ja lõppe nišikaubana. See väljendub „tabuteemades“ nagu abort (või üldiselt, jumala eest, laste mittetahtmine) ja kväärsuhed. Pikka iga avalale naisekehadiskursusele!

Oluline osa tollest diskursusest on aga ka vaimne tervis. Vaimse tervise teemadel on tehtud kiiduväärt teavitustööd – seda niivõrd, et mõiste ise kipub veidi nüriks ja ebasiiraks muutuma –, aga see näib lõppevat siis, kui haigus (sest seda nt depressioon ka on) koledaks ja ebamugavaks kisub. Kes jääb alles siis, kui naine on oma tegudes ja ütlemites kole? Harva on inimene oma muredega vaimselt üksi, ehkki füüsiliselt võib see nii olla; sõnad on tihti kellegi teise häälega, tunded segunenud välise ja sise-mise sisendiga. Kontrast selle vahel, milline oled ja milline peaksid olema, muutub mingist hetkest harjumuspäraseks, sisekõne aga monoloogiks, mida näitlejana õhtust õhtusse esitad: „Spirituaalsuses“ loetleb Kartau endale

samm-sammult asju, mida teha, et näida ja käituda kui „normaalne“ inimene.

Kauaks pärast lugemist jäi naha alla üks isiklikest lemmikutest, „Serenaad kipitavale kurbusele“: „ja ära tee mind karmiks kurbus / ära karmista mind palun veel“ (lk 43). Sõnaline leebus ja tähendus selle taga raputavad oma vaikse traagikaga. Read, mis kõlavad nagu metsikust väsimusest välja kasvanud viimane palve, mõjuvad usku-matult vabastavalt. Toores, aga hoolega valitud enese-väljendus – kui peaksin kellelegi kogu luulekogu kiirelt kokku võtma, loeksin talle ette need read.

„Mida naised tahavad“ on aga mõru segu hiliskapitalismist ja loomeinimeste tahes-taht-mata minimalistlikest, lihtsatest unistustest, rõhudes keel-pöses pealkirjaga üldistavatele cosmo-likele artiklitele stiilis „Just NEID 5 lauset tahavad kõik naised kuulda!“: „Ma tahan endale kodu. / Las olla avar ja odav. / Tahan seda ainult endale, / päikselise ja turvalisena. / Ma tahan rõdu, kus kasvatan / tilli ja tüümiani ja kus vestlused sõpradega / kasvatavad suitsukonimägesid pisikese / puust laua peal.“ (lk 55) Lühikesed laused, lihtsad soovid, *la vie bohème*. Lakoonilisus väljendub seega nii poeetikas kui ka sisus – Kartau soovib siin asju, millest kodus pigem pilguga üle käiakse; kodu võib olla pisike, laudki võib olla pisike. Soovid mõjuvad lapselikenä, aga samas on nende soovide lihtsus mõneti märk täiskasvanulikest kasinusesteetikast; rõhk pole tol pisikesel laual, vaid vestlustel sõpradega, mille tunnistajaks laud on. Klišeelik mõttekäik ehk, aga usun, et need soovid ilmnevad just siis, kui soovitud kas pole või kui elu sunnib prioriteete paika panema. Lõppeks, kui on neli seina ja stabiilne(-ish) sissetulek ja ilmarahu, siis mida enam tahtagi? Aga vist kaldun jälle loosunglikkusesse.

**Kartaul on oskus
oma ridadega
raputada,
luua ajaline
perspektiiv.**

Kartau ridadest õhkub erilist – nii platoonilist kui ka mitte – armastust naiste vahel; see on sõpruse sügavaim vorm, side, hingeline ja/või kehaline ühtimine. Fetišeerimata feminiinsus. Luulekogu pühendus „õdedele“ on ühtäkki nii loogiline. Luuletus „Talv“ on kui valuline palve, mida tahaks ette lugeda, kord sosinal, kord anudes, nii paljudele kallitele naistele, endalegi. Palve ja püüe leida üles elavus (pigem, ent mitte tingimata piltlikult), tungida kaamosest välja – vaimne äratuskell. Selles on leinahõngu list leppimist – on teada, et „talv“ tuleb niivõinaa, ta on vast juba kohalgi, aga see tuleb üle elada, mitte endast läbi lasta. Need pole aga patroneerivad õpetussõnad, vaid kõnelevad kogemusest. Sama kajab luuletuses „Vetikaõed“:

Keeleilu õrnus tasakaalustab sõna ja sõnumi teravust ja raskust.

„aga ibuprofeen kuiv šampoon ja unetabletid / võiksid kaldale jääda – / ära aja neid perega segi“ (lk 32). Kartaul on oskus oma ridadega raputada, luua ajaline perspektiiv: „Näen selgelt, kui vara su huuled / end kokku suruma harjusid“ (lk 16). Distsantsilt vaatlemine ja olevikuga kõrvutamise kõrvetavad enim, seda lausa niivõrd, et lihtsam oleks sootuks loobuda ja enesele enesearengu arvelt mälukustutus teha. Pisarad silmis, vaatad kunagist end, hoides samas end tagasi tema (enese?) poole sööstmast, sest elu õpetab. Oled ju sina selle elav tõend.

Naise tähendusvälja mõttelisi vastandpunkte illustreerivad luuletused „Butch“ ja „Femme“, kes mõlemad on olemas igas inimeses, mitte ainult neis, kes defineerivad end „naisena“. „Butch“ illustreerib posijalikult igatsust „vabaduse vänge valguse“ järele: „Tahan ringi nikkuvaid, ligi tikkuvaid, ennast rikkuvaid naisi / Vihtuvaid, sittuvaid, pittu-vaid naisi / Itkuvaid, sõtkuval, lõtvuvaid naisi / Paukuvaid, raukajaid, vastu põtkuvaid naisi“ (lk 64). „Femme“ seevastu viib lugeja peegli ette kesk igapäevast

maalikunsti: „Vahel tundub totter armastada seda, / mida armastavad naised. Nagu näriks / mürgist konti. Aga kaare tõmban ma hästi, / valin sobiva tooni, korrigeerin varjusid.“ (lk 66) „Femme“ näitab, et stereotüüpsest naiselikkusest irdumisega ei vastanduta teistele naistele, vaid misogüünsetele ootustele, et kõik naised peaksid langema ühte kitsasse kategooriasse, ning seeläbi vastandutakse ka misogüüniale endale. Naiselikkuse tähenduse laiemaks venitamine on eos vastupanuakt; niikuinii pole lõpuks ühtegi naiselikkuse vormi, mida ei kritiseeritaks. Seetõttu tunneb süüd lõpuks ka „naiselikuna“ käituv naine, kuni enam ei tunne. Lõpp-punktiks on puhas süüvaba *text-book*-naiselikkus, alternatiiv alternatiivnaiselikkusele. Ring on täis.

Kartau keeleilu on nauditav; see on otsekui tasakaalustav õrnus sõna ja sõnumi (valdavale) teravusele ja raskusele. Kordused mõjuvad kui mantra: „sädelevalt vaiki, / ebaetiliselt vaiki, tõmbilt vaiki, igavalt vaiki: / see on ennastpiitsutavat tüüpi hääletus“ (lk 11). Siingi avaldub see, kuidas inimese isikut mitmeti tõlgendatakse ning kuidas ta tõlgendused omaks võtab. Vaikus oma salapäras võib olla voorus, aga ka patt – kas selle taga on isiksus või just selle puudumine? On tal tegelikult üldse midagi öelda? Kordused intensiivistavad öeldut, muutudes (järgnevat rida ennetades) enesepiitsutamiseks. Kuna need read pärinevad luulekogu proloogist, näib, et kurdistav ja süütunnet tekitav vaikus päästis omajagu valla.

Mitmekihiline suhestumine ümbritsevaga näib Kartaule omane nii üksikisiku kui ka ühiskonna tasandil, kusjuures ühiskond on justnimelt inimeste mosaiik, mitte hallihägune institutsioon. „Mu eesti on labane kinnisvaraärikas / kes oma vanglatätokead versace ülikondadesse mässib / klasivend, kes naerab ainult / kõige tugevamate tüüpide naljade üle / nende rusikate jäljed sinised ta seljal“ (lk 50) – meenuvad Kaare ja Grigorjeva, ent rahvastemaatika asemel tõuseb esile rahvusülene julmus, hüljatus ja passiivne alkoholism. Valu leevendavaks ja sooja andvaks

tekiks selle peal on aga korteripeoluuletused „Luuserid“ ja „Kutse rõõmule“, kus avaldub mõjus loojutustamine ja atmosfääriloomine. Neisse võib äraagi uppuda.

Võtsin raamatu ühel hommikul bussi kaasa ja terve tee Nørreporti piidles naine mu kõrval ainiti mind ja raamatut, peamiselt õnneks aga raamatut, ja ma ei saanud aru, kas ta on kaasmaalane või ksenofoob või proovib sõnadest aru saada või lihtsalt vahib. Kallutasin igaks juhuks raamatut veidi rohkem tema vaatevälja, ehk saab elamusegi või tärkab temas huvi uue võõrkeele vastu. Kaks peatust veel. Viimane peatükk.

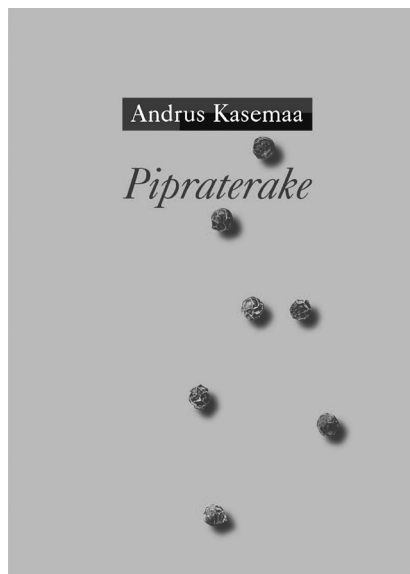
Ometi ei olnud mul raamatut sulgedes raskemeelne tunne. Mõnele annab seda raamatut iseloomustav intensiivsus jõudu, teist väsitab; mina kuulun esimeste hulka, kuuluvustunne või midagi taolist. Lõppriidadestki õhkub todasama elujanu, millele alguses viitasin: „Me ootame vihjet, et oleme välja valitud, / aga puudub see teine, kes seda otsustaks. / Mitte keegi ei kutsu meid tantsupõrandale, / see on alati tühi / enne kui meie, kohmaka ebalusega / sammume selle keskele omaenda / absurdsete annete rütmiga.“ (lk 82) Jah, elada. Ja kui juba, siis eredalt.

Raske on öelda midagi armastusest

Marie Udam

Andrus Kasemaa
„Pipraterake“
EKSA, 2021

„Armastus on...
kuidas ma ütlen
või näitan
seda sulle
olen juba 36 aastane
aga ikka pean õppima
loen raamatutest
suhteõpikutest
surfan netis
toksin googlisse sõna love
nii palju ilusaid
lauseid ja sententse
aga kui õhtul koju tulen
on ikka tunne
et ei tea mitte midagi“
(lk 20)

Nii nagu „Silmapilgus tagasi“ (2020), ei saa „Pipraterakeski“ (2021) Andrus Kasemaa üle ega ümber armastusest. Saara Liis Jõerand on kirjutanud, et „Silmapilk tagasi“ on „puhas ja maiseist kütkeist vaba armastusluule, kust ei leia midagi ajalikku, ei midagi päevakajalist, valusat, konkreetset“.¹ „Pipraterake“ aga parandab selle vea. Armastuse helgetest komponentidest koosnevale retseptile lisatakse argist, ratsionaalset, väsitavat, valulist, sekka mõned vürtsikad pipraterad.

Mis on see pipraterake, millest Kasemaa kirjutab? Pipar lisab teadupärast toidule maitset, aga kui seda liiga palju saab, siis võib roog lausa hukka minna. Või kui pipratera katki hammustada, siis saab liialt terava elamuse. Kas sellisel juhul peabki lüüriline mina ehk Luuletaja² ema juurde minema ja alati pärast sealt tulekut „on jälle // sinuga / hea / koos olla“ (lk 12)? Pealkirja kujund avaneb tekstis aga ka nõnda: „sa oled mu pipratera / mida ma taga ajan / mööda põrandat // et enda / retseptile lisada“ (lk 49). Seega on pipratera, hellitavalt pipraterake, minalausuja Muusa ehk tema armastuse adressaat. Nii ühe kui teise tõlgenduse järgi on pipraterake üks komponent Luuletaja ja Muusa armastuse retseptis.

¹ Saara Liis Jõerand.
„Silmapilk poeediarmastust“
– Värske Rõhk,
nr 68, 2020, lk
104.

² Nimetan
peategelasi
Luuletajaks
ja Muusaks
luuletuse järgi,
mis algab reaga
„Vahel ma
soovin“
(lk 36–38).

Tõepoolest, Muusa on luulekogus tugevalt kohal. Ja mis olekski armastusluule ilma muusadeta? Ilma Muusata ei oleks luuletki – „ilma sinuta sodiks ma / niisama valgeid lehti täis“ (lk 25) – või heliseks luulepill sootuks kurvemalt: „kui sina tuled / siis see pill // hakkab lõbusamalt / mängima“ (lk 34). Nagu armastusega ikka, siis pole alati muidugi kerge: „Vahel ma soovin // et mul polekski / Muusat // ta kolistab / peseb nõusid // püüan just / magada või lugeda“ (lk 36). Seega on adressaat „Pipraterakese“ oluline kategooria, millele tasub tähelepanu pöörata. Adressaadi mõiste hõlmab endas alati kolmesuunalist dünaamikat: pöördumist lausuja, eksplitsiitse või implitsiitse adressaadi ja lugeja poole.³ „Pipraterakese“ esimeses osas domineerib pöördumine „sinu“ ehk Muusa poole. On ka üksikuid erandeid, näiteks üks luuletus, kus lüüriline mina kasutab apostroofi ehk pöördub nähtuse poole, mis ei saa tegelikult vastata. See nähtus on muidugimõista armastus ise: „armastus sa eluõhutaja! / armastus sa elupõletaja!“ (lk 60). Põhiadressaat vahetub luulekogu teises osas. „Sinast“ saab „tema“. Siinkohal jääb mulje, et Luuletaja kõneleb „temast“ eelkõige lüürilisele minale ehk iseendale, seejärel lugejale, kuid ilmselt natuke ka „temale“.

Kuigi terve „Pipraterake“ on kantud armastuse valulikkusest, siis tuleb see teravamalt esile alles teose teises pooles. Sõltub ju teksti tonaalsus nii palju sellest, kelle poole pöördutakse. Ja kui kõneldakse kallimaga, siis räägitakse leebelt, õrnalt, armas-naljakalt. Esimese osa luuletused on napid ja õhulised. Ühes värsireas on keskmiselt kaks kuni neli sõna. Lühikesed read muudavad lugemise tempo aeglaseks. Kasemaa ütleb armastuse kohta olulisi sõnu, mida ei saagi lugeda kiiresti ja vuristades, vaid pigem kogedes ja tunneldes. Kui Muusale öeldakse midagi sügavat või tähendusrikast, tehakse seda iseäranis aeglaselt, reale mahub teinekord vaid üksainus sõna, näiteks: „sina / lihvid // minust / teemandi“ (lk 10). Luuletaja annab esimeses osas märku ka armastuse proosalisemast poolest. Näiteks võivad ajapikku armastus ja kirg jahtuda. Armastuses on palju argist, millega tuleb lihtsalt leppida:

„armastus / võib olla ka // vaiksete õhtute / ja kantud riiete sarnane // vaesuse sarnane / kui arvel on vaid 16 senti“ (lk 62).

Teose teises pooles muutuvad read ja stroofid pikemaks, meenutavad pigem proosaluulet. Lisaks adressaadi vahetusele leiab siit senisest pessimistlikuma tooni. Armastuse aktuaalne ja valus külg on teravalt – katkihammustatud pipraterakese teravusega – ette võetud. Pöördub ju Luuletaja nüüd mitte enam kallima, vaid ennekoike iseenda poole. Luulekogu kompositsioon ja luuletuste vormimuutus on see, mille abil lugeja kõrgelt pilvedest alla kistakse, armastuse reaalsemat ja argisemat poolt veelgi lähemalt vaatlema suunatakse. Lisandub fakte Luuletaja ja Muusa argipäeva praktilisemast poolest, minevikust, maailmavaatest. „Pipraterakese“ teine pool annab esimesele uue mõõtme, Luuletaja ja Muusa karakterid joonistuvad palju selgemalt välja.

Luuletajal ei ole Muusaga kerge. Koos armastatuga tuleb ellu pagas, mida nüüd koos kandma peab. Kõik inimesed tulevad oma minevikust. Muusa lapsepõlv möödus kristliku vanaema range kasvatuse, koolikiusu ja kasuisa süüdistuste saatel. Ta pidi varakult iseseisvuma ning tunneb end ülikoolihariduse puudumise pärast halvasti. Mõnitamist on olnud hilisemaski elus. Muusa on langenud depressiooni. Kui elus on midagi saamata jäänud, siis otsitakse ikka oma armsamast ja „teisest poolest“ seda inimest, kes nendele vajadustele tagantjärele vastaks. See paneb aga Luuletaja tundma, et Muusa on kui katkine vaas, keda parandama peab, kuid alati jääb mõni tükk puudu. Luuletajal endalgi on mineviku- ja olevikutaaka, mida kanda. Mõelda vaid, kui palju katkisi vaase inimeste seas liigub – „nii palju lõhutud elusid igal pool, kuhu vaatan“ (lk 81). Kõik nad

Armastuse valulikkus tuleb teravalt esile teose teoses pooles.

3 Joosep Susi. „Lüürilisuse ja auto-biograafilisuse konflikt“ – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, 2021, lk 126.

tahavad end olulise ja armastatuna tunda, see on inimese emotsionaalne põhivajadus. Ja mõelda vaid, kui paljud suhted armastatud inimestega on keerulised või lagunevad, sest pidev vaaside parandamine on väsitav ega vii sihile. Kus ja kuidas peaks tundekasvatust õpetama neile, kes kiusavad ja tümitavad teisi, tuues ettekäändeks välimuse või seksuaalse orientatsiooni? Ja kui nad läbiksid selle õppekava, kas Eestis oleks vähem noori inimesi, kes otsustavad ise elust lahkuda? Kas oleks rohkem harmoonilisi suhteid, armastust?

Sellegipoolest on Luuletaja õnnelik, et on leidnud maailma ilusaima inimese, ehkki Muusal pole temagagi alati kerge. Muusa peab teinekord leppima Luuletaja väikeste torgetega: „nii ilus sa nüüd / ka pole // erinevatel / päevadel oled / erinev“ (lk 29). Luulekogu teises pooles ilmneb, et Muusa ja Luuletaja ellusuhtumine ja huvid on kohati üsna lahknevad. Muusa armastab kirglikult poliitikast rääkida, kuid Luuletaja ei salli seda. Muusa tahaks hommikust õhtuni aias töötada, kuid Luuletaja ei taha teha aia- ega majapidamistöid. Ta tegeleks parema meelega päevast päeva luuletamise, kirjan-dusega. Samuti tuleb välja, et nii Luuletaja kui ka Muusa on mehed. Teravalt ilmneb, kuidas homoseksuaalsus on midagi sellist, mida osa inimestest ei suuda aktsepteerida. Ka Luuletajal on geiks olemisega seoses segased tunded, millele annavad kinnitust mõningad vasturääkivused. Ta ütleb küll, et on leppinud oma orientatsiooniga, kuid samas väidab end vihkavat teisi geisid. Üleüldse on Luuletaja veidi misantroopsete kalduvustega ja valmis inimestest üldjuhul kõige halvemat arvama. Aga see ei muuda kuidagi Luuletaja tundeid Muusa vastu, sest „Lõpuks ei loe see, kes on maailma / ilusaim, vaid see, / kes paneb lendama ja suudab naeratama / panna ja kellest sa päriselt hoolid, // sest maailmas pole just palju inimesi, / kelle kohta ma saaksin seda öelda.“ (lk 86)

Kuigi „raske / on öelda / midagi / armastusest“ (lk 56), on Kasemaa armastuse retsepti komponendid suurepäraselt „Pipraterakese“ kaante vahele mahutanud. Armastusele on lähenetud terviklikult. Sõnadesse

on pandud armastatu välimus, arusaam maailmast, huvid, hobid ja harjumused. Hoolivus ja kirg. Samuti on kirja pandud kooseluga kaasnev paratamatu argisus, kire kadumine, materiaalsed probleemid, raskus kõige kallima inimese emotsionaalsete vajaduste toetamisel. Ja miks peakski armastuse valusamat ja elulisemat poolt varjama? Kasemaa näitab, et ei pea, sest „armastus on / kõik ja kõiges“ (lk 58).

Valge mees heaolu- ühiskonna piire kompamas

Eva Kinkar

Allar Tankler
„Teistes osades“
Fookus Meedia, 2021

Debüütteose kättevõtmisega kaasneb mõnetine intriig. Saabunud on keegi, kelle jaoks on veel kõik kirjandusväljale paigutumise variandid lahtised, ja võime vaid oletada, kas tegemist saab olema tulevase etableerunud kirjani- kuga – harv nähtus, sest areenile vististi korraga palju ei mahu –, ühehitimehe või -naisega, või kas jääb see esimene katsetuski lahjaks ja tuleb autoril hakata raamatuid sõpra- dele ja sugulastele sünnipäevakingituseks sokutama. Et olen saanud võimaluse Allar Tankleriga kirjandusest ja kirjutamisest pikemalt vestelda, leian, et huvitav oleks siin- kohal kirjutada loomeprotsessist endast. Selgub, et ootu- sed ja eeldused puudusid,¹ kõik sai alguse otseses mõttes puhtalt lehelt ja isegi mitte lühivormist, nagu see vahel olema kipub. Romaan sündis pika aja kestel korvi kogutud paberilipikutest, millele kirja pandud uitmõtted ja visand- likud teemaarendused kirjutamise hilisemas faasis loogi- listeks sisuliinideks joondusid ja üha toekamaks tekstiks vormusid. Kuigi Tankler on algaja ilukirjutaja, annab tema taust mõista, et algaja kirjutaja pole ta sugugi. Tekstiloom- pole kommunikatsiooni ja ajakirjanduse asjatundjale võõras, kirjutamine on lihtsalt varem olnud suunatud teistele ning enda hää ja mõtted redutasid tagaplaanil. Sellest lähtudes kandub pealkiri „Teistes osades“ võib-olla üle Tanklerile endalegi: keegi, kelle trump on seni seisne- nud empaatiavõimes ja eri rollidesse hüppamises, haarab võimalusest oma potentsiaali näidata.

Esmatutvus raamatuga annab mõista, et tegemist võib olla krimiromaaniga, aga võib ka mitte. Kuigi tuleb tunnis- tada, et kui „Teistes osades“ raamatupoodides pärast eluea lõppemist uudiskirjanduse kategoorias sealt edasi krimi- lettidele oleks tõstetud, oleksin ma pettunud. Pettunud oleks arvatavasti ka lugeja, kes kriminaalromaanide riikli- vahest uut lugemisvara otsides Tankleri otsa komistaks. Klassikaline whodunit allub kindlatele žanrireeglitele ning lugu kulgeb alati sarnaselt; lugeja enam-vähem teab, mis teda raamatut avades ees ootab, ning ta läheb vihjetega meeleldi kaasa, jõudmaks salapärase süüdlaseni. Tankleri mudellugeja on keegi teine, romaani fookus on mujal kui mõistatuse lahendamisel. Õigupoolest liigub lugu mingi- suguse mõistatuse lahendamise poole küll, ent tegemist

1 Ehkki autori enda sõnul võitleb ta siiani sisetundega, justkui puuduks tal piisav kirjanduslik taust või teoreetiline teadmistepagas, et ühtäkki kirjanikuks hakata. Huvitav, kui paljusid veel taoline aukartus tagasi hoiab...

on rohkem filosoofilist laadi mõistatusega ja kriminaal-romaani riuklikus varjus on läbi töötatud hoopis sisukamaid teemasid. Kui teose sündmustik kokku võtta, leiab lugeja eest mõrvatud *või* ennast ära tapnud *või* vähemasti jäljetult kadunud peategelase Porteri ning teda ümbritsevad inimesed, rohkem ja vähem lähedased. Otsitakse vastust küsimusele, mis Porteriga ikkagi juhtus. Esile kerkiavad erinevad teooriad, agaralt spekulereeritakse võimalike sündmuste üle, revideeritakse mälupilte... Mõistagi on kohal ka lugu suunav uurija Una, kelle roll seisneb pigem katkendlike mõtiskluste sidumises kui lõpplahenduseni jõudmises.

Romaanist pole võimalik leida ühegi tegelase välimuse kirjeldust ja lugejal on lastud neid vabalt ise ette kujutada. Teose esitlusel rääkis Tankler, et ta ei pidanud oluliseks mitte ühe antikangelase lugu ja taustsüsteemi, vaid kõigi tegelaste esiplaanil figureerimise võimalikkust: suuredusklasi alla asetudes saab igaühest nende seas hoopis iseenda loo peategelane. Luges on kerge mõista, mida autor sellega silmas on pidanud. Tõepoolest on ta suisa rõõmuga eksperimenteerinud erinevate häälte ja stiilidega ja tagaplaanile ei jää keegi, omajagu trükimahtu on antud osaliste mõtisklustele. Näiteks arvutatakse päevi ümber rahasse (teksade kandmiskord 8 senti, uni 38 senti öö pealt, elamine 25 eurot päevas), teoretiseeritakse Molotovi kokteilide tegemise üle lennujaama *duty-free* alkoholist, käiakse mänguväljakutel kiikuvate inimeste taskustest kukkunud sente korjamas. Peatükkide sisukord on sassis, midagi on katkematu sisekõnekoruna kirja pandud, midagi on päevikuvormis, vahepeal on neli lehekülge täidetud Porteri DNA-ahela järjestusega, siis on lugeja ees aga ülekuulamisprotokoll või fiktiivsete psühholoogiliste uuringute tulemusena esitletud 15 võimalikku elu mõtet. Kõigi nende mõttekäikude ja stiilikatsetuste juures on tunda kerget postmodernistlikku hõngu: romaani on põimitud erinevaid viiteid ja faktiteadmisi, toonis võib märgata küünilisust ja irooniat elu ja ühiskonna hetke-seisu suhtes, transgressiivseid teemasid (millest olulisim

paljastub alles teose lõpus ja jäägu tulevasele lugejale avastamiseks), fragmentaarsust.

Midagi on raamatus tuttavlikku ja esimese hooga näib, et selleks on ähmane sarnasus mõne prantsuse autoriga. On see Michel Houellebecq, Pierre Lemaitre või keegi muu, ei saa täpselt aru. Võib-olla kutsub lihtsalt Pariis sündmuskohana säärast meelepetet esile. Siis aga tõuseb tuttavlikkuse kõrvale sellele vastanduv võõristustunne: raamatu autor on eestlane, kes kirjutab teistele eestlastele – kuivõrd romaani veel teistes keeltes välja pole antud –, ometi jääb mulje kui tõlkeromaanist. Tankleri usutlemisel selgus, et pikemat aega Luksemburgis elanuna on ta sedasama raamatut juba mitu korda kirjutanud. Esmalt sündis tekst ingliskeelsena ja oli sisult samane praeguseks välja antud romaaniga. Seejärel tõlkis autor romaani eesti keelde, kogu sündmustik viidi üle Eesti konteksti. Näiteks kandsid tegelased eesti nimesid, Seine'i jõe Issy silla piirdest sai meie enesetapjate meelispaik Türisalu pank ja veel mõndagi muud. Kolmandal kirjutamisel romaanivõistluse järel sündis tekst sellisel kujul, nagu ta nüüdseks on poelettidele jõudnud: eesti keeles, ent siinsele lugejale võõrapärase taustsüsteemis. Küllap on selline edasi-tagasi liikumine sisu ja vormi tõlkimise telgedel andnud autorile võimaluse proovida läbi erinevaid variante, jõudmaks selle õige ja tunnetuslikult loogiliseni. Teksti enda kohta ütleb säärane lugeja tähelepanu äratav tõlkeküsimus vahest seda, et loos kirjeldatud inimkogemuse probleemistik on universaalne ja ülekantav erinevatesse sootsiumitesse.

Probleemistikku süüvides torkab silma lääneliku heaolu küsimus, seda mitmes aspektis. Romaan ise tegeleb elu mõtestamisega üksikisiku tasandil: miks me mida teeme. Autori esitatud 15 inimtüüpi pakuvad igaüks sellele

**Ei pea
pingutama,
et näha seost
autori endaga.**

küsimusele erineva vastuse. Näiteks on meil nihilistid, soojätkajad, natsionalistid ja nõnda edasi, kelle hoiakuid romaani tegelastega sobitades arutleb Tankler kaudselt inimelude võimalike motiivide ja ellusuhtumise üle. Kõigi mõttekäikudega ilmtingimata nõustumata võib kinnitada, et need on kaasahaaravad, seda enam, et Tankleril on tekkinud iseendaga veidi lõhestunud dialoog. Loo tegelased esindavad demograafilises mõttes heal järjel olevat keskealist valget inimest, kes on teatava mugavustsooni veerel eksistentsiaalsete küsimusteni jõudnud. Ei pea pingutama, et näha seost autori endaga, kelle kirjutamisprotsess sai korraliku hoo sisse just nimelt siis, kui abikaasa lastega ajutiselt Luksemburgist tagasi Eestisse kolis ning Tankleril tekkis nii-öelda oma tuba ja piisavalt hõlbus jõudeolek, mis võimaldas kirja- ja mõttetööga kontsentreeritult tegeleda. Enam-vähem sama ideed on ta väljendanud intervjuus Priit Hõbemägil.²

Kirjanike liidu romaanivõistlusel osalemine on väga julge ettevõtmine ja mul on päriselt hea meel, et niivõrd pika, aga samas teiseva traditsiooniga konkurss jätkuvalt lugejateni uusi nimesid toob. Ja mitte ainult! Kirjanikuteele satuvad needki, kes varem teistes eluvaldkondades silma on paistnud. Nagu Tankleri puhul näha, on elu- ja lugemiskogemus ning mugavasse punkti suubumine arendanud temas kui kirjutajas ja nüüdsest ka kirjanikus küpsust. See on võimaldanud vahele jätta mõned kohati valulikud algetapid ja esimesed tormakad katsetused, mida kogenud kirjanikud aeg-ajalt piinlikkustundega meenutanud on. Juhusliku näitena meenub Jan Kaus, kes on oma 2006. aasta romaani „Tema“ hiljem siin-seal intervjuusid andes kritiseerinud. Mis muidugi ei tähenda, et Tankler ise kunagi enda kirjanikudebüüti kerge õhetuse või muige saatel meenutama ei hakka. See oleks aga ainult positiivne – järelikult on ta selleks teoreetiliseks hetkeks autorina vahepeal kasvanud. Praeguse põhjal etteheideteks või piinlikkustundeks õnneks põhjust ei ole.

² Priit Hõbemägi. „Heast elust sündinud romaan“ – Eesti Ekspress, 12.01.2022.

Aaro

raamatusoovitused

Aaro Toomela

Mis võiks olla raamatusoovituse mõte? See pole seesama, mis raamatu tutvustamine. Raamatuid tutvustada peaks olema lihtne – loed läbi ja kirjeldad, millest raamat on. Siiski vist mitte, tutvustus ei tohiks ju olla ainult sisukokkuvõte. Raamatu teeb lugemisväärsaks mitte lugu, vaid see, kuidas lugu jutustatakse. Suurepärase kirjanik suudab hommikul silmade avamisest mõtlemapaneva loo kirjutada. Vähemandekas ei pruugi ka lapse surivoodil istuvast emast midagi meelde jäävat paberile saada. Olgu selle raamatututvustuse keerukusega, kuidas on. Küsimus on ka selles, kas raamatusoovitus üldse peaks raamatututvustust sisaldama.

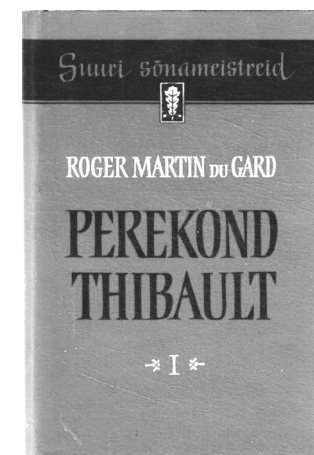
Raamatusoovitus on isiklik. Mulle tundub, et tegemist on hea raamatuga, ja siis ma soovitan ka teistel seda lugeda. Või, miks ka mitte – soovitan mõne kirjandusteoseks kutsutud nähtuse peale mitte mingil juhul aega raisata. Igal juhul on see *minu* soovitus. See soovitus iseloomustab pigem mind kui soovitatud raamatuid. Ja sel juhul ei pruugi raamatu sisu olla oluline – kui just see pole põhjus, miks ma raamatut lugedes sügava elamuse olen saanud. Samuti pole tingimata oluline mainida loo jutustamise

viisi. Igavalt kirjutatud raamat ei saaks minu jaoks niikuinii oluline olla.

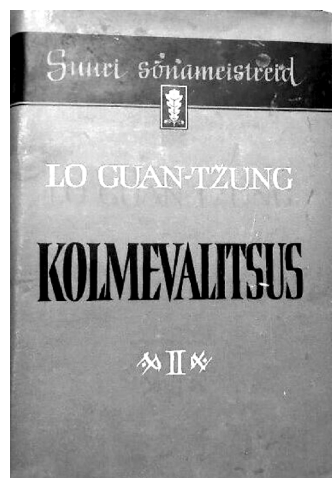
Ma ei tea, kellele ma eelneva kirjutasin, võib-olla iseendale. Nüüd saan aru, mida ma tegema hakkan. Hakkan minu jaoks olulisi raamatuid soovitama. Soovitan, nagu minult küsiti, kolme raamatut. Ja jälle olen segaduses. Ma olen ju oma elu jooksul läbi lugenud rohkem kui kolm raamatut. Mul pole endal aimugi, kui palju rohkem. Kindlasti sadu kordi rohkem – veidi enam kui 55 aasta jooksul (lugema õppisin mõned aastad enne kooliminekut) paar raamatut kuus. Niisiis, pean valima kolm minu jaoks kõige olulisemat raamatut, enam kui tuhandest, ja neid siis ka soovitama. See ei ole võimalik. Suurte raskustega saaksin ehk leida kolmkümmend. Pigem sada. Aga mitte kolm. Ei ole minu jaoks ainult kolme kõige-kõigemat. On palju rohkem. Ja mille alusel valida? Võiks ju pakkuda neid, mis mulle kõige kauemaks meelde on jäänud. Näiteks „Peep ja sõnad“, „Kitsetall, kes oskas lugeda kümneni“ ja „Hea eit ja õel eit“? Ei ole nagu päris see.

Mõelnud nii ja naapidi, jõudsin lõpuks lahenduseni. Kõigepealt piiran nende raamatute hulka, mille seast vajalikud kolm leian. Häid raamatuid on muuhulgas ilmunud erinevates sarjades. Kuigi neidki on päris mitu, leidsin ühe, mis tundus just sobivat – „Suuri sõnameistreid“. Oli selline sari, mis peale kõige muu on enam-vähem minu eakaaslane. Ja kuna sarja autorid oleval kõik suured sõnameistrid (väide, millega ma suuremalt jaolt ka nõus olen), siis võib loota, et minu soovitatu võib veel kellelegi lugemisväärsaks osutuda. Siin need kolm ongi. Koos pinnapealse selgitusega, missuguse jälje nende lugemine minusse on jätnud.

Roger Martin du Gard ja tema „**Perekond Thibault**“ (Eesti Riiklik Kirjastus, 1960) on kindlasti raamat, mille lugemine võib jätta jälje. Mulle jättis. Ma ei oskagi päris hästi öelda, miks. Nagu oleks ühe pere lugu, ja samas palju erinevaid lugusid. Mingi segane värk. Selle raamatu teeb eriliseks lugude jutustamise viis. Loed – ja maailm avaneb teistsugusena, kui ta varem on olnud. Loed veel, ja veel, ja veel (seda saab teha küll, ikkagi neli köidet), ja järjest enam süveneb arusaam, et pinnapealse all on suurem lugu,

terve omaette maailm, mis sõnadesse ei mahu. See sõnaväline maailm, pigem millegi hõlmamatu taipamise tunne kui jutustamata lugu jutustatute kõrval, ongi mind saatma jäänud.

Teine raamat, mida tahan esile tõsta, on teistsugune – **Lo Guan-Tzung** olevat 14. sajandil kirjutanud raamatu „**Kolmevalitsus**“ (Eesti Riiklik Kirjastus, 1959). Nii kauge aja tagant pole selge, kas ta ikka selle raamatu kirjutas ja kui ka kirjutas, siis kui palju meieni jõudnud teost vahepeal „toimetatud“ on. Raamat on ajaloost, sündmustest, mis oleval toimunud enam kui tuhat aastat enne teose kirjutamist. Kahte köitesse on jõudnud mingid omapärased lood. Mäletan siiani, kuidas seda raamatut esimest korda lugesin. Esimesed sadakond lehekülge olid väga igavad. Teised sadakond... olid veel igavamad. Ma ei tea siamaani, miks üldse jätkasin. Hästi tegin, et jätkasin. Sest korraga muutus asi huvitavaks.

Lugesin ja avastasin, kui keerukas ja mitmetahuline oli nii ammuste inimeste mõttemaailm. Seda keerukust võib muidugi leida ka näiteks mitme tuhande aasta tagustelt filosoofidelt (nendest kahtlemata suurim Aristoteles), aga siin on kõik teismoodi. Tegelasi on tohutu pilv, nii lihtrahva kui ülikute seast. Ja minu jaoks oli väga põnev avastada, mismoodi väga erinevat masti inimesed – kas siis autori tahtel või sellest sõltumata – oskasid näha asju nii vapustavalt mitmekesiselt ja märgata olulist ja kasulikku seal, kus teiste meelest võib-olla midagi sisukat ei toimu. Tegelaste väärtushinnangute mitmetahulisus on samuti avastamisväärne. Ja kogu aastatuhandetevanune inimkultuur. Kuidas sai see nii arenenud olla? Tundub, et palju arenenum kui näiteks ühe meie naaberriigi (ei tea, millise?) megalomaanist imperaatori ülistatud „eriline“ tsivilisatsioon, millel tsivilisatsiooniga suhe üldse puudub.

Kolmas raamat, **Sinclair Lewis** „**Arrowsmith**“ (Eesti Riiklik Kirjastus, 1958) on aga hoopis kolmandatsugune. Selles raamatus on minu jaoks esiplaanil (loomulikult hästi jutustatud) lugu. Lugu on Martin Arrowsmithist, kellest saab teadlane, ma ütleksin, „päris“ teadlane, sellise meelelaadiga uurija, kelle eesmärgiks on asjadest arusaamine ja selle kaudu inimkonna aitamine. Minu jaoks kõneleb raamat sellest, mismoodi on olla teadlane. Viimased kaks-kolm aastakümnet annavad Arrowsmithi loole uue tahu. Nimelt on ka päris elus sellised teadlased olemas olnud ja neid leidub ka praegu. Kuigi tegemist tundub olevat hääbuva liigiga. Varem oli teadus maailma mõistmiseks. Nüüd on sellest saanud omapärane iludusvõistlus, millel suhe maailma mõistmisega hakkab tahaplaanile jääma. Selmet tunda huvi, mida teadlane on teada saanud, on oluliseks muutunud see, kui mitu teadusartiklit on teadlaseks kutsutud kodanik avaldanud ja kui mitu korda on teised teadlasteks kutsutud kodanikud neile artiklitele oma kirjutistes viidanud. Mõnes ülikoolis või muus teadusasutuses töö saamiseks ja hoidmiseks on lisaks vaja veel kolmandat, süvateaduslikku (?) näitajat: kui palju on kodanik suutnud oma töö tegemiseks raha leida. Nimelt peab tänapäeva teadlane töö tegemiseks oma tööriistad ja materjalid kaasa tooma. „Arrowsmith“, kuigi kirjandusteos, näitab, et teadusliku avastuse olulisus ei seostu tingimata artiklite ega ka viidete arvuga. Päris ilma rahata paraku ei saa, aga kindel võib olla ka selles, et maailmas, kus raha teenimine on muutunud eesmärgiks omaette, saab seda kuldada ka ainult teaduslikkuse mulje loomiseks. Ja ometi on teadlaseks olemine – nii nagu Martin Arrowsmith seda on (raamatud on eatud, kõik nende tegelased „on“, niikaua, kuni raamatuid loetakse) – määratult põnevam kui edevuse laadal ilusate sulgedega (loe: viidetega) eputamine ja „tunnustatud teadlase“ mängimine. Nagu näha, on ka see raamat minu jaoks isiklik.

